

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“BANK MÜQAVİLƏSİNDƏKİ ÖHDƏLİKLƏR VƏ GƏLİRLƏRİN
MANİPULYASIYA EDİLMƏSİ”**

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

Əhmədli Şəhriyar Sabir

BAKİ – 2022

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru
i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fariz Saleh oğlu
_____ **imza**
“ ___ ” _____ **20__-ci il**

“BANK MÜQAVİLƏSİNDƏKİ ÖHDƏLİKLƏR VƏ GƏLİRLƏRİN
MANİPULYASIYA EDİLMƏSİ”

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisasın şifri və adı: 060403-Maliyyə

İxtisaslaşma: Bank işi

Qrup: 606

Magistrant:
Əhmədli Şəhriyar Sabir oğlu
_____ **imza**

Elmi rəhbər:
i.ü.f.d. Məlikov Kamran Telman oğlu
_____ **imza**

Proqram rəhbəri:
i.ü.f.d. Vəliyev Cəbrayıl Xəlil oğlu
_____ **imza**

Kafedra müdiri:
i.e.d., prof.Kəlbəliyev Yaşar Atakişi oğlu
_____ **imza**

BAKİ – 2022

Elm andı

Mən, Əhmədli Şəhriyar Sabir oğlu and içirəm ki, “Bank müqaviləsindəki öhdəliklər və gəlirlərin manipulyasiya edilməsi” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normalarına və istinad qaydalarına tam riayət etməklə və istifadə etdiyim bütün mənbələri ədəbiyyat siyahısında əks etdirməklə yazmışam.

BANK MÜQAVİLƏSİNDƏKİ ÖHDƏLİKLƏR VƏ GƏLİRLƏRİN MANİPULYASIYA EDİLMƏSİ

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktualığı:Borc müqaviləsi fərziyyəsi iddia edir ki, müqavilələri pozmağdan imtina edən firmalar mənfəətləri artırır, çünki pozuntu daha sonrakı dövrlərdə firma üçün ağır fəsadlara yol açə bilər.

Tədqiqatın məqsədi:Bu dissertasiyanın məqsədi Böyük Britaniyada borc müqavilələri fərziyyəsinə sınaqdan keçirməklə elmə yeni məlumatlar verməkdir.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları:Böyük Britaniya şirkətlərinin faiz əhatə dairəsi üzrə mühasibat uçotuna əsaslanan müqavilə pozuntularından qaçmaq məqsədi ilə hesablamalardan və real mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edib-etmədiyini yoxlamaq üçün OLS reqressiyalarından istifadə edilir.Burada qeyd olunan tədqiqatlar borc müqavilələri fərziyyəsinə təhlil etmək üçün ABŞ-da əsaslanan nümunələrdən istifadə edir. Bu tədqiqatlar maraqlı və vacib olsa da, müqavilələrin pozulmasından qaçmaq üçün mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edib-etmədiyinə dair əlavə sual yaradır.

Tədqiqatın informasiya bazası:Tədqiqatın məlumat bazası 2005 və 2014-cü illər arasında Compustat Global-da fəaliyyət göstərən və ya müflis olan müxtəlif Böyük Britaniya şirkətləri ilə başlayır.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri:Bu dissertasiyanın əsas məhdudiyyəti ondan ibarətdir ki, heç də bütün firmalar illik hesabatlarında borc müqaviləsi detallarını açıqlamırlar.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri:Bu dissertasiya Böyük Britaniya firmalarının borc müqaviləsi limitləri daxilində qalmaq üçün, xüsusən normadan artıq istehsal xərcləri və digər xərclər vasitəsilə real mənfəətin idarə edilməsindən istifadə etdiklərinə dair ilk sübut təqdim edir.Bu dissertasiya Böyük Britaniyada borc müqavilələri fərziyyəsinə sınaqdan keçirməklə elmə yeniliklər gətirmək məqsədi daşıyır.

Nəticələrin istifadə olunma biləcəyi sahələr: Bu dissertasiyada təqdim olunan nəticələr mövcud və potensial səhmdarlar üçün mühim ola bilər. Məlumatlar,öz istifadəçilərinə menecerlərin borc öhdəlikləri olduqda real fəaliyyətlər vasitəsilə qazanclarını artırma biləcəkləri haqqında məlumat verməyə kömək edir.

Açar sözlər: gəlirlərin idarə edilməsi, borc müqavilələri, manipulyasiya

DEBT COVENANTS AND EARNINGS MANAGEMENT

SUMMARY

The actuality of the subject: The loan agreement hypothesis claims that firms that refuse to breach their contracts amplify profits because the breach could have serious consequences for the firm in later periods.

Purpose and tasks of the research: The purpose of this dissertation is to provide additional information to science by testing the hypothesis of debt agreements in the UK.

Used research methods: OLS regressions are used to check whether UK companies are using calculations and real profit management to avoid breaches of contract based on interest coverage. The research cited here uses US-based samples to test the hypothesis of debt agreements. While this research is interesting and foremost, it raises the further question of whether profit management is used to avoid breach of contract.

The information base of the research: The research database begins with all UK firms that were active or inactive in Compustat Global between 2005 and 2014.

Restrictions of research: The paramount limitation of this dissertation is that not all firms disclose the details of the loan agreement in their reports.

The novelty and practical results of investigation: This dissertation furnish the first evidence that UK firms use real profit management to stay within the limits of a loan agreement, especially through extraordinary production costs and voluntary costs. This dissertation aims to provide further information to science by testing the hypothesis of debt agreements in the UK.

Scientific-practical significance of results: The results presented in this dissertation are important for existing and potential shareholders. They help users of this accounting information to understand that managers can amplify their profits through real activities when they have debt obligations.

Keywords: earnings management, debt covenanants, manipulation

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

ABŞ – Amerika Birləşmiş Ştatları

AEM– Discretionary Accruals

Aİ – Avropa İttifaqı

EBITDA – Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation, and Amortization (used as an indicator of the overall profitability of a business).

GAAP – Generally Accepted Accounting Principles

IAS – International Accounting Standards

IASB – The International Accounting Standards Board

IPO – Initial Public Offering

MHBS –Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları

REM– Real Earnings Management

SEC – The U.S. Securities and Exchange Commission

SOX – The Sarbanes-Oxley Act

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	8
I FƏSİL . BANKLARIN BÖRC MÜQAVİLƏLƏRİNDƏKİ DAVRANIŞLARININ NƏZƏRİ ƏSASLANDIRILMASI	13
1.1 Mənfəətin idarə edilməsinin tərfi	13
1.2 Mənfəətin idarə edilməsi motivləri	27
1.3 Qazancların idarə edilməsinə müxtəlif yanaşmalar	39
II FƏSİL . BÖRC MÜQAVİLƏLƏRİNİN FORMALAŞMASININI ANALİZİ VƏ TƏHLİLİ	44
2.1 Tədqiqatın analizinin formalaşdırılması	44
2.2 Hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi və real mənfəətin idarə edilməsi	48
2.3 Empirik model və məlumat bazası	51
III FƏSİL . BANKLARIN MÜQAVİLƏLƏRDƏ DAVRANIŞLARININ ANALİZİNİN NƏTİCƏLƏRİ	54
3.1. Təsviri təhlil.....	54
3.2 Əsas təhlil	55
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	66
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	70
Şəkillərin siyahısı	75

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Mənfəətin idarə edilməsi o anda baş verir ki, menecerlərin şirkətin maliyyə fəaliyyəti haqqında başqalarının maraqlarını qorumaq və ya mühasibat məlumatlarına bağlı müqavilələrin nəticələrinə nəzarət etmək üçün, mühasibat uçotu məlumatlarını təhrif etmək üçün mühasibatın tətbiqi zamanı əməliyyatların strukturunda öz yanaşmalarından istifadə edirlər.

Mövcud ədəbiyyat menecerlərin qazancların planlaşdırılması ilə niyə məşğul olduqlarına dair adekvat səbəbləri təqdim edir. Qazancların idarə edilməsi üçün əsasən iki növ motiv var:

- bazara aid olanlar;
- agentlik əlaqələrindən irəli gələn motivlər (Filip və Raffournier, 2014).

Menecerlərin bazarda qazanc gözləntilərinə nail olmaq üçün mühasibat uçotu və ya real hərəkətləri qəbul etmələri fikrini dəstəkləyən kifayət qədər sübutları var (Graham, 2005). Gözləntilərin qarşılınması və ya üst-üstə düşməsi müxtəlif hadisələrə aiddir, əsas məsələ səhmdarların gözləntilərini simvolizə edən etalon qazanc məbləğinin olmasıdır (Jones, 2015). Menecerlər hesab edirlər ki, bazar gözləntilərini yerinə yetirmək və ya onları məğlub etmək, investora böyümə imkanlarını çatdırmağa kömək edir və bununla da şirkətin səhm qiymətinə müsbət təsir göstərir (Graham, 2005). Nəticədə, menecerlər müəyyən bir standartta cavab verən və ya onu aşan bir hesabat təqdim etməyi hədəfləyirlər (Jones, 2015).

Əlverişli təhlükəsizlik məsələlərini təmin etmək üçün firmalar tez-tez qazancların idarə edilməsində iştirak edirlər (Filip və Raffournier, 2014). Menecerlər şirkətin səhmlərinin ictimaiyyətə təqdim edilməsi şərtlərini, aşkar edilmədən hesabat qazancını artırma biləcək dərəcədə yaxşılaşdırma bilər (Dechow və Skinner, 2000). Müvafiq olaraq, tədqiqatlar göstərmişdir ki, firmalar təcrübəli səhm təklifi (Rangan, 1998, Teoh, Welch and Wong, 1998) və ilkin təkliflər (Teoh, 1998) kimi təhlükəsizlik məsələlərindən əvvəl hesabat qazanclarını daha da artırmaq üçün mənfəətin idarə edilməsi ilə məşğul olurlar. Bundan əlavə, əvvəlki tədqiqatlar göstərir ki, alıcı firmaların idarəçiləri səhm

əsaslı birləşmə və satınalmalara səbəb olan mənfəətləri və xərcləri idarə etmək üçün stimula malikdirlər (Botsari və Meeks, 2008).

Bu cür səhmlərə əsaslanan birləşmələr və müxtəlif satınalmalar üçün mübadilə nisbəti alıcı firmanın səhm qiymətindən asılı olduğundan, alıcı firmalar öz səhmlərinin qiymətini artırmaq və bununla da alış qiymətini müəyyən qədər aşağı salmaq üçün mənfəəti artıraraq manipulyasiyaya meyli olurlar.

Qazancların idarə edilməsi şirkət və onun maraqlı tərəfləri arasında müqavilələrin necə yerinə yetirilməsinə təsir etmək üçün istifadə edilə bilər (Filip və Raffournier, 2014). Rəhbərlik və müxtəlif maraqlı tərəflər arasında məlumat asimetriyası və rəqabətli maraqlar menecerlərə maliyyə məlumatlarını əsas götürərək, hesabat qazancını təhrif etmək, mənfəətləri idarə etmək üçün stimul verir (Cimini, 2015).

Borc müqaviləsi fərziyyəsi iddia edir ki, müqavilələri pozmağdan imtina edən firmalar mənfəətləri artırır, çünki pozuntu daha sonrakı dövrlərdə firma üçün ağır fəsadlara yol açə bilər (Watts və Zimmerman, 1986). Bu dissertasiya Böyük Britaniyada borc müqavilələri fərziyyəsini sınaqdan keçirməklə elmə əlavə məlumatlar vermək məqsədi daşıyır.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi. Banklar agentlik xərclərini azaltmaq üçün maliyyə borc öhdəliklərindən istifadə edirlər (Roberts və Sufi 2009). Bu, banklara borcalanların maliyyə göstəricilərini və vəziyyətlərini izləmək imkanı verir ki, onların kapitalından səmərəli istifadə olunsun və müvafiq olaraq da faiz ödənişləri vaxtında ödənilsin. Borc şərtləri pozulduğu halda, borc təminatçıları borcun dəyərini dəyişdirmək, kreditin ödənilməsi şəkilini sürətləndirmək, kreditin mövcudluğunu azaltmaq və ya kapital xərclərini məhdudlaşdırmaq imkanına malikdirlər (Roberts və Sufi 2009; Chava və Roberts 2008; Nini, Smith və Sufi 2012).

Watts və Zimmerman (1986) borc müqaviləsi fərziyyəsi təcəssüm edir ki, borc müqaviləsi olan firmalar bu baha başa gələn hərəkətlərdən qaçmaq üçün mənfəətin idarə olunması üsulları ilə müxtəlif stimullara malikdirlər. Bir sıra tədqiqatlar bu

fərziyyəni empirik şəkildə araşdırır və ümumiyyətlə, borc müqavilələrindən yayınmağın firmaların mənfəətin idarə edilməsini işə götürməsi üçün əsas kimi göründüyünü sənədləşdirir (məsələn, DeFond və Jiambalvo 1994; Dichev və Skinner 2002; Fan, Thomas və Yu 2018; Franznasby və Lobo 2014).

Beləliklə, ABŞ-dakı kreditor firmaların müflis olmaqdan qorunmaq üçün müraciət edərsə, firmaları birbaşa ləğv edə bilməz (Acharya, Sundaram, and John 2011). Bunun səbəbi, firmalara yenidən kapitallaşdırmaq və potensial olaraq maliyyə çətinliklərinə həll yolu tapmaq üçün 120 gün vaxt verilir.

Bundan savayı, hər iki mühitdəki firmalar riayət etməli olduqları mühasibat uçotu standartları ilə bağlı fərqli məhdudiyət qaydalarına malikdirlər, Böyük Britaniya şirkətləri maliyyə hesabatlarını MHBS-dən istifadə etməklə, ABŞ şirkətləri isə ABŞ GAAP-dən istifadə etməklə uçot siyasətlərini idarə edirlər.

Əlavə olaraq deyilə bilər ki, iki ölkənin tənzimləmə sistemləri mütəmadi şəkildə Böyük Britaniyanın, ABŞ-ın qaydalara əsaslanan prinsipləri hesab edilməsi baxımından ziddiyyət təşkil edir və nəhayət, ABŞ-da nəşr olunan maliyyə hesabatlarının tənzimləyici orqanlar tərəfindən firmalara daha çox diqqət yetirməklə daha ciddi nəzarəti mövcuddur. Hansı ki, monitoring nəticəsində bəzi firmalar yenidən hesablanmış mənfəəti hesablamaq məcburiyyətində qalır. Bütün bu səbəblərə görə ABŞ-da aparılan tədqiqatların nəticələrinin başqa tənzimləyici mühitdə də olub-olmadığını araşdırmaq maraqlıdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Bu dissertasiyanın məqsədi Böyük Britaniyada borc müqavilələri fərziyyəsini sınaqdan keçirməklə elmə əlavə məlumatlar vermək məqsədi daşıyır. Buna görə dissertasiyanın vəzifəsi Böyük Britaniya şirkətlərinin faiz əhatə dairəsi üzrə mühasibat uçotuna əsaslanan müqavilə pozuntularından qaçmaq üçün hesablamalardan və real mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edib-etmədiyini yoxlamaqdır.

Tədqiqatın obyekt və predmeti. Burada qeyd olunan tədqiqatlar borc müqavilələri fərziyyəsini yoxlamaq üçün ABŞ-da əsaslanan nümunələrdən istifadə

edir. Bu tədqiqatlar maraqlı və vacib olsa da, digər yurisdiksiyalardakı firmaların müqavilələrin pozulmasından qaçmaq üçün mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edib-etmədiyinə dair əlavə sual yaradır. Bunun səbəbi ABŞ və digər yurisdiksiyalar arasında institusional fərqlərin olması ehtimalıdır. Məsələn, Böyük Britaniyada borc uyğun iflas kodu var, ABŞ-da isə kapitalla uyğundur. Borca uyğun iflas kodu nəzərdə tutur ki, defolt hadisələri borcalan firma üzərində nəzarət hüququnun banklara ötürülməsi ilə nəticələnir.

Buna görə də, Böyük Britaniyada borc müqaviləsinin pozulması kredit verən banka və əlavə olaraq, bütün banklara çarpaz defolt bəndləri vasitəsilə - həmin firmanı birbaşa alıcıya yerləşdirməyə və aktivlərini ləğv etməyə imkan verir (Acharya, Sundaram, and John 2011).

Tədqiqat metodları. Böyük Britaniya şirkətlərinin faiz əhatə dairəsi üzrə mühasibat uçotuna əsaslanan müqavilə pozuntularından qaçmaq üçün araşdırmalardan və real mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edib-etmədiyini yoxlamaq üçün OLS reqressiyalarından istifadə edilir. Faizlərin əhatə dairəsi üzrə razılaşmanın həyata keçirilməsi və əvvəlki araşdırmalardan sonra müqavilənin pozulması ehtimalını təsdiqləmək üçün istifadə olunur (Fan, Thomas və Yu 2018; Franz, HassabElnaby və Lobo 2014), burada müqavilə haqqında məlumat əldə etmək üçün şirkətin illik məlumatlarından da istifadə edilir. Hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsini ölçmək üçün Jones modeli(1991)və digər modellərdən istifadə edilir.

Real mənfəətin idarə olunması ilə bağlı, mövcud ədəbiyyata əsasən, üç fərdi növ araşdırılacaq:

- istehsal xərclərinin normadan artıq səviyyələri,
- əməliyyatlardan pul vəsaitlərinin hərəkəti,
- firmaların real gəlirlərinin idarə edilməsini müəyyən etmək üçün ixtiyari xərclər.

Tədqiqatın informasiya bazası. Tədqiqatın informasiya bazası 2005 və 2014-cü illər arasında Compustat Global-da aktiv və ya qeyri aktiv olan bütün Böyük Britaniya firmaları ilə başlayır. Bu araşdırma 2005-ci ildən başlayır, çünki Böyük Britaniya dövlət firmalarından 2005-ci ildən etibarən MHBS-ya əməl etmələri tələb olunurdu. Nəticə etibarilə, son nümunə 559 firmanın müşahidəsindən ibarətdir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri. Bu dissertasiyanın əsas məhdudiyyəti ondan ibarətdir ki, heç də bütün firmalar illik hesabatlarında borc müqaviləsi təfərrüatlarını açıqlamayıblar. Buna görə də, bu araşdırma yalnız bu cür məlumatları açıqlayan firmalara əsaslanır.

Digər məhdudiyyət ondan ibarətdir ki, mənfəətin idarə edilməsi tədbirlərini səhvsiz ölçmək mümkün deyil. Bu səhvlərin əhəmiyyətli olduğuna görə, göstərilən nəticələr qərəzli ola bilər.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Bu dissertasiya Britaniya firmaları kontekstində borc müqaviləsi fərziyyəsini araşdıraraq ədəbiyyata əlavə edir. Əvvəlki tədqiqatlar bu fərziyyəni əsasən ABŞ firmaları kontekstində araşdırmışdır. Bu dissertasiya Böyük Britaniya firmalarının borc müqaviləsi limitləri daxilində qalmaq üçün, xüsusən qeyri-adi istehsal xərcləri və qeyri-adi ixtiyari xərclər vasitəsilə real mənfəətin idarə edilməsindən istifadə etdiklərinə dair ilk sübut təqdim edir.

Nəticələrin praktiki əhəmiyyəti və tətbiq sahələri. Bu dissertasiyada təqdim olunan nəticələr mövcud və potensial səhmdarlar üçün vacibdir. Onlar bu mühasibat məlumatı istifadəçilərinə menecerlərin borc öhdəlikləri olduqda real fəaliyyətlər vasitəsilə qazanclarını artırma biləcəklərini başa düşməyə kömək edirlər. Bu elmi işin nəticələrində borc öhdəliyi olanlar üçün də mühüm əhəmiyyət kəsb edir, çünki onların borc müqavilələrində istifadə etdikləri şərtlər müştəri firmalar tərəfindən mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edir. Nəticələr göstərir ki, kreditorlar azalan firmaların fürsətçi davranışlarına daha güclü nəzarət etməlidir.

I FƏSİL . BANKLARIN BORC MÜQAVİLƏLƏRİNDƏKİ DAVRANIŞLARININ NƏZƏRİ ƏSASLANDIRILMASI

1.1 Mənfəətin idarə edilməsinin tərifi

Mənfəətin idarə edilməsi adətən birbaşa və ya dolay yolla, yəni müxtəlif uçot metodlarını seçməklə və qazancın idarə edilməsi kimi müəyyən edilir (Kallunki, 1998). Healy və Wahlen (1999) qeyd etdi ki, mənfəətin idarə edilməsi üçün stimullar aşağıdakılara təsir etmək ola bilər:

- kapital bazarına
- müqavilələrə
- tənzimləmə ilə bağlı motivlərə

Mənfəətin idarə edilməsinin operatoru şirkətlərin idarəetmə orqanlarıdır. Korporativ məlumatların emalçısı və açıqlayıcısı olaraq, direktorlar şurası və menecerlər mühasibat uçotu metodlarını və müvafiq siyasətləri seçmək, mühasibat uçotunun təxminlərini dəyişdirmək və ya mühasibat əməliyyatlarının vaxtını və yanaşmalarını təşkil etmək hüququna malikdirlər.

Mühasibat uçotu məlumatlarının asimmetriyası və məlumatların açıqlanmasının natamamlığı onlar üçün mənfəətin idarə olunması şansını yaradır. Bir çox mühasibat standartları komitələri mühasibat uçotu fəaliyyətlərində mənfəətin idarə edilməsinə imkan verir. Mənfəətin idarə edilməsi prosesində şirkətlərin bəzi idarəetmə orqanları mühasibat uçotu siyasətini və ya ticarət təşkilini seçmək niyyətindədirlər ki, bunun da səbəbi başa düşüləndir.

İdarəetmə orqanlarının mənfəətin idarə edilməsindən istifadə etmək məqsədi öz maraqlarını əldə etməkdir. Mənfəətin idarə edilməsinin birbaşa nəticəsi bəzi maraqlı tərəflərin müəssisənin iqtisadi səmərələrini səhv başa düşmələrinə səbəb olsa da, son məqsəd öz maraqlarını maksimuma çatdırmaqdır və gəlirlərlə bağlı müvafiq düzəlişlər etməkdir.

Ədəbiyyatda mənfəətin idarə edilməsinin çoxlu tərifləri var. Bir çox tədqiqatçılar (məsələn, Othman və Zeghal, 2006, Leuz, 2003, Beuselinck və Manigart, 2007) Healy və Wahlen (1999) tərifindən istifadə edirlər: Mənfəətin idarə edilməsi “menecerlərin maliyyə hesabatlarında mülahizələrdən istifadə etdiyi zaman baş verir” kimi müəyyən edilir. və ya bəzi maraqlı tərəfləri şirkətin əsas iqtisadi göstəriciləri haqqında çaşdırmaq və ya hesabat edilmiş mühasibat nömrələrindən asılı olan müqavilə nəticələrinə təsir etmək üçün maliyyə hesabatlarını dəyişdirmək üçün əməliyyatların strukturlaşdırılmasında”.

Landry və Callimaci (2003) idarəetmə üçün motivasiya ilə kapitallaşma və ya tədqiqat və inkişaf xərclərinin xərclənməsi arasında əlaqəni araşdırdı. Bagnoli və Watts (2000) korporasiyaların qazanclarını idarə etdiklərini düşünürlər, çünki onlar başqalarının da bunu etdiyini düşünürlər. Onlar həmçinin aşkar etdilər ki, ailə şirkətləri digərlərinə nisbətən daha az gəlir idarəçiliyinə malikdir, bu da ailə daxili maraqlardan formalaşsa bilər.

Jones (1991) ABŞ-da idxalın azaldılması və gəlirlərin idarə edilməsini araşdırdı. O, korporasiyaların idxal güzəştlərinin miqdarını artırmaq üçün gəlirlərin idarə edilməsindən istifadə etdiyini aşkar etdi. O, mənfəətin idarə edilməsi səviyyəsini qiymətləndirmək üçün ixtiyari hesablamalardan və hesablayıcılardan istifadə etdiyini bildirdi.

Yekun olaraq, bəzi maraqlı tərəfləri firmanın əsas maliyyə göstəriciləri ilə bağlı çaşdırmaq və ya mühasibat hesabatlarının sayından asılı olan müqavilə nəticələrinə təsir göstərmək üçün. Menecerlər həmişə maliyyə hesabatlarında və maliyyə hesabatlarını dəyişdirmək üçün əməliyyatların strukturlaşdırılmasında mülahizələrdən istifadə edirlər. Bunun nəticəsində mənfəətin idarə edilməsi strateji cəhətdən baş verir.

Qazancların idarə edilməsi, bir növ idarəetmə qərarları olduğu üçün həqiqi qısamüddətli, dəyəri artıran mənfəətləri bildirməyə bilər. İdarə olunan qazanclar, mənfəət əldə edilməzdən əvvəl mühasibat uçotu tədbirlərinə təsir göstərə bilər və ya

həqiqi qazanc əldə edildikdən sonra mənfəətlərin sayına və onların izahına təsir edən mühasibat qərarlarının qəbul edilməsinə təsir göstərə bilər ki, bəzi hallarda göstərilmə qaçınılmazdır.

Mənfəətin idarə edilməsi hesablama uçotu ilə sıx əlaqəyə malikdir. Mənfəətin idarə edilməsi menecerlərin, ehtimal ki, şəxsi niyyət üçün mühasibat uçotu və mühasibat seçimlərinə təsir etmək üçün öz mülahizələrindən istifadə etməsidir. Jones (1991) hesablama gəlirlərinin idarə edilməsini ölçmək üçün diskresion hesablama modelini tədqiq etdi və sonra ABŞ şirkətlərinin menecerlərinin idxalın azaldılması ilə bağlı araşdırmalar zamanı öz gəlirlərini idarə etməyə üstünlük verdikləri qənaətinə gəldi. Beləliklə, Cons xüsusi olaraq düşünür ki, menecerlərin idxalın azaldılmasına nail olmaq və ya verilən azalma məbləğini artırmaq üçün gəlirləri idarə etmək üçün güclü stimulları var.

İllər sonra Burgstahler və Dichev (1997) belə nəticəyə gəldilər ki, menecerlər kiçik itkilərin və ya qazancların azalması kimi bəzi neqativ halları əhatə etmək üçün mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edirlər. Onlar aşkar ediblər ki, ABŞ şirkətlərinin böyük bir hissəsi qeyri-adi hallarda kiçik itkilər ehtimalı çox aşağıdır və qazancda kiçik azalma ehtimalları çox aşağıdır. Onlar iddia etdilər ki, bu qeyri-adi ehtimallar iki qazanc komponentinin manipulyasiya edildiyi ilə izah edilə bilər və ya praktikada istifadə edilir.

Son illərdə Barth (2008) qeyd etdi ki, mühasibat uçotu alternativlərinin məhdudlaşdırılması mühasibat məlumatlarının keyfiyyətini yaxşılaşdırma bilər. Səbəb odur ki, mühasibat məbləğlərinin müəyyən edilməsində menecerlərin ixtiyarları bu məhdudiyyətlə məhdudlaşdırılacaqdır.

Bununla belə, dövrü maliyyə hesabatlarını təqdim etmək üçün adətən mühasibat uçotu standartları rəhbərlikdən təxminlər və mühakimə yürütməyi tələb edir. Əslində, mənfəətin idarə edilməsinin müəyyən formalarını müvafiq mühasibat uçotu seçimlərindən aşkar etmək çətindir (Dechow və Skinner, 2000).

Gəlirlərin hamarlanması bunu sübut edən ən yaxşı nümunələrdən biridir. Şirkətlərin fəaliyyəti mühasibat uçotu hesablamaları ilə ölçülə bildiyinə görə, Schipper (1989) mühasibat hesablamalarının təsirinin və əhəmiyyətinin həqiqətən yüksək olduğunu müdafiə etdi. Hesablama uçotunun əsas məqsədi investora əsas mühasibat uçotu prinsiplərindən istifadə etməklə bir dövr ərzində müəssisənin iqtisadi fəaliyyətini qiymətləndirməyə kömək etməkdir ki, bunun da araşdırıldıqda səbəbi başa düşüləndir.

Bəzi tədqiqatlar sübut etmişdir ki, qazancda hesablama davranışı nəticələri investora gələcək maliyyə nəticələri haqqında pul vəsaitlərinin hərəkətindən daha yaxşı məlumat verir və qazanclar əsas pul vəsaitlərinin hərəkətindən daha yumşaqdır (Dechow, 1994). Schipper (1989) qeyd etdi: "Qazancın idarə edilməsinin menecerlərə şəxsi məlumatlarını yaymaq üçün vasitə təmin etmək kimi mühüm faydalı rola malik olduğunu dərk etmək vacibdir."

Healy və Wahlen (1999) bölüşdürülmüş mənfəətin idarə edilməsi də mənfi dəyərə malikdir. Onların araşdırmaları göstərir ki, menecerlər mühakimə yürütmək üçün bir çox yanaşmadan istifadə edə bilər və bu davranışlar maraqlı tərəfləri şirkətin əsas iqtisadi göstəriciləri ilə bağlı çəşdirir. Maliyyə hesabatlarının mənfəətin idarə edilməsinin bu tərifinə daxil olmaması üçün istifadəçilər üçün mühasibat mülahizələrindən istifadə etmək daha informativdir və araşdırma yönümlüdür ki, səbəbi aydındır.

Bununla belə, bu tərifləri hesabatlı uçot nömrələrinin atributlarından istifadə etməklə bilavasitə işlətmək asan deyil, çünki onlar idarəetmə niyyətinə əsaslanır və bu, özlüyündə müşahidə olunmur. Healy (1985) və DeAngelo (1986) ixtiyari hesablamanı müəyyən edirlər: Mühasibat uçotu standartlarının icazə verilən əhatə dairəsində rəhbərlik mühasibat məlumatlarını sərəncam vermək üçün öz ixtiyarından istifadə edir. Rəhbərliyin mənfəətin idarə edilməsi üçün ixtiyari hesablamadan istifadə etməsi hesablama mənfəətinin idarə edilməsi adlanır və tədqiqlərdə geniş istifadə olunur.

Mənfəətin idarə edilməsi mühasibat uçotu məlumatlarının keyfiyyətinə təsir etmək üçün mühüm səbəbdir və hesablama mənfəətinin idarə edilməsi mənfəətin idarə edilməsində olduqca geniş yayılmış bir yanaşma dır. Beləliklə, bir çox sənəd korporativ mühasibat məlumatlarının keyfiyyətini hesablamaq üçün hesablama gəlirlərinin idarə edilməsi indeksini qəbul edir.

Hesablama qazancının idarə edilməsi mənfəətin idarə edilməsi üçün yeganə yanaşma deyil. 1989-cu ildə Schipper (1989) korporativ mənfəətin idarə edilməsini iki kateqoriyaya ayırdı: yuxarıda qeyd etdiyim hesablamaya əsaslanan mənfəətin idarə edilməsi (AEM) və “real” mənfəətin idarə edilməsi (REM) və digər yanaşmalar vardır.

Digərləri ilə yanaşı, tənzimləyicilər və auditorlar tərəfindən aparılan yoxlamalar və gələcək dövrlərdə geri çevrilmə potensialına malik olduğundan, real mənfəətin idarə edilməsi hesablamaya əsaslanan mənfəətin idarə edilməsindən daha az görünür. Hesablama prosesinə əlavə olaraq, menecerlər həm də əməliyyat, investisiya və ya maliyyə qərarlarının vaxtının strukturunu dəyişdirərək qazancı idarə edə bilər. Bu fəaliyyətlərə real qazancın idarə edilməsi deyilir (Enomoto, 2013).

Əslində, gələcək şirkətin pul vəsaitlərinin hərəkətinə riayət etməklə real qazancın idarə edilməsi daha baha başa gələ bilər. Çünki tez-tez inkişaf, tədqiqat və marketinq üçün maliyyəni kəsir; həm də kapital qoyuluşlarını azaldır və qiymət endirimlərini artırır (Graham, 2005, Chen, 2008).

Bununla belə, maraqlı tərəflər üçün hesablamaya əsaslanan mənfəətin idarə edilməsindən fərqli olaraq real mənfəətin idarə edilməsini tapmaq asan deyil, çünki hesablamaya əsaslanan mənfəətin idarə edilməsi ilə müqayisədə, real mənfəətin idarə edilməsini normal fəaliyyətlərdə kamuflyaj etmək daha asandır (Kothari, 2012). Bunun nəticəsidir ki, şirkətlər mühasibat uçotu standartlarının tənzimlənməsindən yayınmaq üçün mənfəəti idarə etmək üçün real mənfəətin idarə edilməsini seçməyə üstünlük verirlər.

Bir çox keçmiş tədqiqatlar bu vəziyyəti dəstəkləyir. Graham(2005) bir çox menecerlərin ciddi tənzimləyicilərin riskindən qorxduqları üçün real qazancların idarə edilməsini seçdiklərini göstərən sübutları ifadə edir. Bir çox riyazi modelləri təhlil etdikdən sonra Ewert və Wagenhofer (2005) də mühasibat uçotu standartlarının daha sərt olması səbəbindən menecerin real mənfəətin idarə edilməsinə üstünlük verməsini təklif etdilər.

Cohen(2008) ABŞ-da Sarbanes Oxley Aktı (SOX) qəbul edildikdən sonra investorların müdafiəsini gücləndirmək üçün bir çox menecerlərin hesablama əsaslanan mənfəətin idarə edilməsindən real mənfəətin idarə edilməsinə keçdiyini iddia etdi. Nəticə olaraq, daha sərt qaydaların mövcudluğunda, menecerlər hesablama qazancının idarə edilməsindən qaçmağa meyllidirlər, lakin gəlir hədəflərini tamamlamaq üçün real mənfəətin idarə edilməsini həyata keçirirlər. Başqa sözlə, qaydaların sərtləşdirilməsi hesablama gəlirlərinin idarə edilməsinin məhdudlaşdırılmasına gətirib çıxarır, lakin real gəlirlərin idarə edilməsinə müəyyən təkan verir.

Başqa bir müşahidə Burgstahler tərəfindən sənədləşdirilir(2006). O, Aİ şirkətlərinin özəl korporasiyalar üçün ictimai ticarətə məruz qalan korporasiyalarla müqayisədə daha aşağı səviyyədə qazanc idarəçiliyinə malik olduğunu araşdırdı. Leuz(2003) 31 müxtəlif ölkədə qazancların idarə edilməsində fərqli vəziyyəti araşdırmışdır. Onların araşdırmalarının nəticəsi belədir: “İnvestorun operativ müdafiəsi qazancların idarə edilməsi səviyyəsini aşağı salır, çünki güclü müdafiə insayderlərin özəl nəzarətdən fayda əldə etmək imkanlarını məhdudlaşdırır bilər.”

Leuz(2003) tədqiqatına bənzər, Nabar və Boonlert-U-Thai (2007) 30 müxtəlif ölkədə qazancların idarə edilməsi və investorların müdafiəsi və milli mədəniyyət arasındakı əlaqəni təhlil etdilər. Onlar təsvir etdilər ki: “Mənfəətlərin idarə edilməsi kənar investorların hüquqları ilə mənfi əlaqəyə malikdir. Məsələn, investorların daha çox müdafiəsi baş verdikdə, qazancların idarə edilməsi azalacaq”. Onlar belə nəticəyə gəliblər ki, şərti mədəniyyət mənfəətin idarə edilməsi və mühasibat uçotunun

seçilməsində mühüm sektordür. Buna görə də, milli mədəniyyət beynəlxalq maliyyə hesabatının qaydalarını tənzimləmək üçün mühasibat standartlarını təyin edənlər tərəfindən nəzərdən keçirilə bilər.

Bu bölmədə qazanc idarəçiliyinin niyə mövcud ola biləcəyinə dair fikir yaradan nəzəriyyələr müzakirə ediləcəkdir.

Vurğulanılan nəzəriyyələr:

- Yuxarı Echelons nəzəriyyəsi,
- Agentlik nəzəriyyəsi,
- Maraqlı tərəflər nəzəriyyəsi,
- Sıqnal nəzəriyyəsi,
- İdarəçilik nəzəriyyəsidir.

Yuxarı Echelons nəzəriyyəsi bu mövzunu müzakirə edərkən vacibdir, çünki məqalə bu fərziyyələrə öz töhfəsini verəcək, bu nəzəriyyə menecment xüsusiyyətlərinin edilən seçimlərdə mühüm rol oynadığını qəbul edir (Hambrick və Mason, 1984). Bu nəzəriyyə fərz edir ki, menecerin fərdi xüsusiyyətləri və bacarıq dəsti onların maliyyə məlumatlarını təqdim etmə tərzinə və onunla manipulyasiya etmək qərarına gəlib-gəlməsinə təsir göstərə bilər. Yuxarı Echelons nəzəriyyəsində menecerin hərəkəti onların fərdi şəxsiyyətləri ilə qarşılaşdıqları vəziyyəti necə qəbul etdiklərinə əsaslanır (Putri və Rusmanto, 2019).

Durisin ilə Puzone (2009) araşdırmasındakı sitatlara əsaslanan bütün sübutlar vasitəsilə ümumiyyətlə qeyd etmək olar ki, agentlik nəzəriyyəsi təşkilati işlərdə üstünlük təşkil edir. Bu fikir Jensen və Meckling (1976), Fama (1980), Fama və Jensen (1983), Eisenhardt (1989) və Shleifer və Vishny (1997) kimi bəzi təsirli əsərlərlə sübut edilmişdir. Berle və Means (1932) işində səhmdarlığın dağılmasından bəhs edilir, bu isə sonradan müasir korporasiyalarda mülkiyyət və nəzarətin ayrılması məsələsini gündəmə gətirir və bu da öz növbəsində səhmdarlar və menecerlər arasında agentlik münaqişələri yaradır (Jensen və Meckling, 1976; Fama və Jensen, 1983).

Məlum ola bilər ki, korporativ mülkiyyətin geniş ictimaiyyətə yayılması şirkətlərin idarə olunma tərzinə dramatik təsir göstərmişdir. Agentlik nəzəriyyəsi bir tərəfin nümayəndə heyətinin digər tərəfə işlədiyi əlaqəni müəyyən edir. Korporasiya kontekstində səhmdarlar əsasdır və şirkətin menecerləri agent kimi qəbul edilir. Başqa sözlə, direktor şirkətdə gündəlik qərarların qəbulunu agentlərə həvalə edir.

Agentlik nəzəriyyəsinin əsas fərziyyələrindən biri məqsəd uyğunsuzluğuna görə direktor və agent arasında konfliktlərin olmasıdır. Maliyyə mənzərəsinə əsaslanaraq, şirkətin əsas məqsədi səhmdarların sərvətini maksimuma çatdırmaqdır. Agentlik problemi ona görə yaranır ki, agent həmişə əsas şəxsin ən yaxşı maraqlarına uyğun hərəkət edə bilməz. Əslində, menecerlər çox ehtimal ki, öz hədəflərinə, məsələn, ən yüksək mükafat və ya vəzifə artımına nail olmaq meyli nümayiş etdirirlər. Bu, öz növbəsində, səhmdarların sərvətini maksimuma çatdıran və saxlayan uzunmüddətli layihələrdən daha çox, onların cari fəaliyyətini yaxşılaşdırmağa kömək edən qısamüddətli layihələrin artırılmasına səbəb ola bilər.

Aydın ki, agentlik konfliktləri firmanın fəaliyyətinə xələl gətirə bilər, məsələn, qısa müddətli gəlirliliyin həddindən artıq vurğulanması müvafiq olaraq tədqiqat və inkişaf layihələrinin azaldılmasına gətirib çıxara bilər ki, bu da sonradan korporasiyaların gələcək sabit inkişafına və uğuruna təsir göstərir. Beləliklə, direktor həmişə menecerlərin fəaliyyətinə nəzarət etməyə çalışır. Bununla belə, menecerlərin bütün fəaliyyətlərini idarə etmək həqiqətən baha başa gəlir və çətinidir (Eisenhardt 1989). Agentlik xərcləri direktorun menecerləri izləmək, habelə səhmdarların və menecerlərin maraqlarını uyğunlaşdırmaq cəhdlərindən yaranır.

Ümumi agentlik dəyərinə prinsipalın monitorinq xərclərinin, agentin istiqraz xərclərinin və hər hansı qalıq zərərin cəmi daxildir. Bundan əlavə, agentlik nəzəriyyəsi korporasiyada əsas və agent arasındakı ziddiyyətləri yumşalda bilən mexanizmləri də qeyd edir (Eisenhardt 1989):

- komissiyalar
- mənfəətin bölüşdürülməsi

- performansın ölçülməsi
- səmərəlilik maaşları.

Xüsusilə, agentlik nəzəriyyəsinə görə, direktor agent üçün müvafiq stimullar verməklə öz maraqlarından fərqliliyi məhdudlaşdırıla bilər.

Agentlik nəzəriyyəsinin digər mühüm və fundamental fərziyyəsi informasiya asimetriyasıdır (Jensen və Meckling 1976, Fama 1980). Başqa sözlə, menecerlər korporasiyanın fəaliyyəti haqqında səhmdarlardan daha çox məlumata sahibdirlər, beləliklə, səhmdarların maraqlarına uyğun gəlməyən öz mənfəətlərini artırmaq üçün qərarlar qəbul etmək üçün əvvəlcədən qəbul edirlər. Bu o deməkdir ki, menecerlər rəasional olaraq qənaətcildirlər.

Agentlik nəzəriyyəsinin digər mühüm və fundamental fərziyyəsi informasiya asimetriyasıdır (Jensen və Meckling 1976, Fama 1980). Başqa sözlə, menecerlər korporasiyanın fəaliyyəti haqqında səhmdarlardan daha çox məlumata sahibdirlər, beləliklə, səhmdarların maraqlarına uyğun gəlməyən öz mənfəətlərini artırmaq üçün qərarlar qəbul etmək üçün əvvəlcədən qəbul edirlər. Bu o deməkdir ki, menecerlər rəasional olaraq qənaətcildirlər.

Clacher,(2010) əvvəlki nəzəri və empirik tədqiqatların sintezinə əsaslanaraq, dörd növ münaqişəni müəyyən edir:

- əxlaqi təhlükə
- qazancın saxlanması
- vaxt məhdudluğu
- riskdən çəkinmə

Mənəvi təhlükə münaqişələri, menecerlərin səhmdarların ən yaxşı maraqlarını deyil, öz şəxsi imkanlarını (yəni, fayda, imtiyaz və ya adi gəlirdən üstün olan üstünlük) güddükləri zaman baş verir. Əksinə, menecerlər konsentrasiyalarını firmanın ölçüsünə qoyduğundan, həddindən artıq sərmayə ilə bağlı qazancın

saxlanması münaqişələri genişlənilir. səhmdarların gəlirlərindəki artımdan daha çox (Jensen və Murphy, 1990; Conyon və Murphy, 2000).

Bundan əlavə, səhmdarlar və menecerlər arasında pul vəsaitlərinin hərəkətinin vaxtı ilə bağlı ziddiyyətlər zaman üfüqi münaqişələri adlanır. Konkret olaraq, səhmdarlar gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətindən narahat olduqları halda, menecerlər yalnız işlədikləri müddətdə pul vəsaitlərinin hərəkətinə diqqət yetirirlər.

Qeyd olunan sonuncu münaqişə portfelin şaxələndirilməsi ilə bağlı məhdudiyyətlər səbəbindən yaranan idarəetmə riskindən yayınmadır. Başqa sözlə, menecerlər öz insan kapitalı ehtiyatlarını firmaya qoyurlar, buna görə də onlar risk dərəcəsini minimuma endirən investisiya və siyasət yürüdürlər, səhmdarlar isə yüksək riskli hesab edilirlər (Jensen 1986).

Müxtəlif alternativ nəzəriyyələrin təkamülünə baxmayaraq, agentlik nəzəriyyəsi hələ də korporativ idarəetmə ədəbiyyatında mərkəzi mövqe olaraq qalır (Baker və Anderson 2010). O, firmalardakı əsas və agentin davranışlarını təsvir etmək, izah etmək, habelə korporativ idarəetmənin qurulmasına rəhbərlik etmək üçün istifadə olunurdu. Agentlik nəzəriyyəsinin əsas istiqaməti agentlik münasibətlərində onların maraqlarının səmərəli uyğunlaşdırılmasına çatacaq idarəetmə mexanizminin düzgün seçilməsidir (Shankman 1999).

Buna görə də, agentlik nəzəriyyəsi korporativ idarəetmə məsələlərini öyrənmək və izah etmək üçün əsas nəzəri obyektivlərdən biri kimi qəbul edilə bilər. Agentlik nəzəriyyəsi, məlumat asimetriyasının mövcudluğuna görə menecerlərin səhmdarların maraqları əvəzinə öz maraqlarını maksimuma çatdırmağa yönəlmiş qərarlar qəbul edə biləcəyini proqnozlaşdırdı. Bundan əlavə, siyahıya alınmış şirkətlərin əksəriyyəti üçün menecerlər səhmlərin kiçik bir hissəsinə sahibdirlər; buna görə də, əsas-agent problemi çox güman ki, bu cür şirkətlərdə mühüm məsələyə çevrilir. Xülasə etmək üçün, agentlik nəzəriyyəsinə qəbul etmək, menecerlərin qazancların idarə edilməsi ilə məşğul olduqları zaman firmadakı davranışlarını izah etməyə kömək edə bilər.

Maraqlı tərəflər nəzəriyyəsi Freeman-ın (1984) işindən qaynaqlanır, bu da firmaların təkcə səhmdarlar qarşısında deyil, həm də maraqlı tərəflərin geniş dairəsi qarşısında hesabat verməli olduqlarını vurğulayır. Freeman (1984) biznes mühitinin biznes fəaliyyətinə artan təsirləri məsələsini də qaldırdı. Başqa sözlə, səhmdarlardan başqa, şirkətin yaşamasına, mövcudluğuna və uğuruna təsir edə biləcək başqa qruplar və şəxslər də var. Görünür ki, bu nəzəriyyə agentlik nəzəriyyəsində hesabatlılığın sərhədlərini genişləndirir.

Eynilə, Shankman (1999) agentlik nəzəriyyəsinin maraqlı tərəflər nəzəriyyəsinin dar forması olduğunu bildirir. Hill və Jones (1992) nümayiş etdirir ki, menecerlər unikal roluna görə müxtəlif maraqlı tərəflərin agenti kimi baxıla bilər. Bu nəzəriyyənin əsas fərziyyəsi ondan ibarətdir ki, şirkətlər çox böyükdür və cəmiyyətə geniş təsir göstərir, buna görə də cəmiyyətin daha bir çox sektoru qarşısında cavabdeh olmalıdırlar.

İstifadəçinin fikrindən asılı olaraq maraqlı tərəf anlayışını müəyyən etməyin bir çox yolu var. Ümumi tərif ondan ibarətdir ki, maraqlı tərəf hər hansı qrup və ya fərdlər təşkilatın fəaliyyət və məqsədlərinə təsir edə və ya təsir edə bilər (Freeman 1984). Başqa sözlə, maraqlı tərəflər təşkilatda qanuni maraqları və ya narahatlıqları olan şəxslər və ya qruplardır və onlar təşkilatdakı maraqları ilə müəyyən edilir. Maraqlı tərəflərə səhmdarlar, işçilər, təchizatçılar, müştərilər, kreditorlar, yerli icma və geniş ictimaiyyət daxildir.

March və Simon-a(1993) görə, bu qrupların hər biri firmanı öz kritik resursları ilə təmin edən kimi görünə bilər və nəticədə onların müvafiq təzminat alması gözlənilir. Maraqlı tərəflər nəzəriyyəsinin maraqlı tərəflərin müxtəlif rəqabətli maraqları ilə məşğul olduğu güman edilir. Konkret olaraq, səhmdarlar müqabilində firmaya kapital verirlər; onlar firmadan öz gəlirlərini maksimum dərəcədə artırmasını gözləyirlər.

İşçilər firmaya bacarıq, vaxt və insan resursları öhdəliyi təqdim edərkən, onlar ədalətli gəlir, təhlükəsiz iş şəraiti və müvafiq rifah gözləyirlər. Bundan əlavə, müştərilər firmanın gəlirini təmin edir; buna görə də mübadilə qarşılığında pulun

dəyərini almağı gözləyirlər. Təchizatçılar əvəzində firmanın giriş resursunu təmin edirlər; münasib qiymət və etibarlı tərəfdaşlar tapırlar. Yerli icma infrastruktur, yerlər və bəzən vergi siyasətlərində stimullar təmin edir. Buna görə də, onlar korporasiyanın siyasətə hörmətlə yanaşmasını və yerli ətraf mühitə, eləcə də həyat keyfiyyətinə zərər vuran hərəkətlərdən qaçmasını gözləyirlər.

Hər bir maraqlı tərəf fərqli məqsədlər güdür, bəzən uyğunlaşır, bəzən bir-birinə ziddir. Məsələn, işçilər tez-tez daha yüksək gəlir gözləyirlər, bu, firmanın xərclərinin artmasına səbəb ola bilər və səhmdarların gəlirinə (dividendinə) zərər verə bilər. Buna görə də bütün məqsədləri tarazlaşdırmaq həqiqətən çətindir. Bundan əlavə, maraqlı tərəflər nəzəriyyəsi işçilərin şirkətdəki əhəmiyyətini təbliğ edir və mövcud sosial və siyasi mühitdə əsas problemə çevrilən korporativ sosial məsuliyyət ideyasını gündəmə gətirir (Solomon 2010).

Şirkətlər bütün maraqlı tərəflərin (xüsusilə də geniş ictimaiyyətin) maraqlarını təmin etmək üçün sosial məsuliyyətli şəkildə hərəkət etməyə təşviq edilir, çünki bunun tək-cə şirkət üçün deyil, həm də ictimaiyyət üçün faydalı olduğuna inanılır. Buna görə də, bu fikir təşkilatlardakı menecerləri könüllü olaraq sosial məsuliyyətli bir şəkildə davranmağa sövq etdi. Əslində, son illərdə korporativ sosial məsuliyyətə marağın artması müşahidə olunur.

Bu tədqiqatın konsentrasiyası direktorlar şurasının xüsusiyyətləri baxımından korporativ idarəetmə mexanizmi ilə bu firmalarda mənfəətin idarə edilməsindən istifadə arasındakı əlaqədir. Agentlik nəzəriyyəsində qəbul edilmiş daha yaxşı korporativ idarəetmə monitorinq qabiliyyətinin təkmilləşdirilməsi səbəbindən məlumat asimetriyasını azaldacaq. Buna görə də, müəllif müstəqil və effektiv direktorlar şurası və daxili mülkiyyət strukturu ilə effektiv korporativ idarəetmə sisteminin qazanc manipulyasiyasının görünüşünü məhdudlaşdıracağını, daha sonra isə maliyyə hesabatlarının keyfiyyətinin müəyyən qədər yüksəldilə biləcəyi ehtimalı düşünür.

Firmaların öz rəqəmlərini niyə dəyişmək istəyə biləcəyini izah etmək üçün istifadə edilə biləcək başqa bir nəzəriyyə siqnal nəzəriyyəsidir. Siqnal nəzəriyyəsi müzakirə etmək üçün vacib bir nəzəriyyədir, çünki öz rəqəmlərini bildirən firmalar investorlara siqnal vermək üsuludur.

Buna görə də, menecerlər yalnız yaxşı performans göstərdiklərini göstərmək üçün investorlara siqnal göndərmək üçün qazanclarını manipulyasiya edəcəklər. Bunu bazardakı rəqabətə görə edirlər. Bazarda rəqabət olduqda, əgər firmalar hələ də investorların öz firmalarına potensial olaraq sərmayə qoymalarını istəsələr, mübarizə aparırlarsa, onlar öz rəqəmlərini yaxşı görünmək üçün manipulyasiya etməyə mümkün miqdarda çalışacaqlar (Watts və Zimmerman, 1986).

Altamuro(2005) izah edir ki, siqnal nəzəriyyəsi menecerlər və investorlar arasında şəffaflığın olmadığını göstərir, çünki menecerlər həmişə investordan daha çox məlumat saxlayır, investorlar yalnız şirkətin paylaşıqları ilə gedə bilirlər.

Bu nəzəriyyə investorlar və şirkət arasında mövcud olan asimmetrik məlumatları vurğulayır. Buna görə investorların özlərini rahat hiss etmələri üçün şəffaflığı təşviq etmək və firmaları ilk növbədə qazanclarını manipulyasiya etməkdən çəkindirmək üçün firmalarda baş verən qazancların idarə edilməsini müəyyən etmək vacibdir.

Burada şirkətlərin qazancların idarə edilməsi ilə niyə məşğul olacağını izah edən nəzəriyyələri müzakirə edildi, lakin agentlik nəzəriyyəsindən fərqli olaraq idarəçilik nəzəriyyəsi menecerlərin səhmdarların və firmanın maraqlarına uyğun hərəkət etdiyini təklif edir.

İdarəetmə nəzəriyyəsinə görə, menecerlər şirkəti qoruyan və öz maraqlarını güdməyən şəkildə davranmağa güvənirlər ki, bu da onların mənfəətin idarə edilməsi ilə məşğul olmayacağına inanmağa vadar edir. Bu, investorlarla şirkət arasında etibarlı münasibət yaradır. Bu o deməkdir ki, onlar mənfəətin idarə edilməsi ilə məşğul ola bilməyəcəklər, çünki onlar özlərindən çox firmanın ən yaxşı maraqları və şirkətin gələcəyi ilə müxtəlif aspektlərdən maraqlanırlar (Davis, 1997).

Maraqlıdır ki, bəzi sənədlər qazanların idarə edilməsinin həmişə pis bir şey olmadığını göstərdi. Daha dəqiq desək, Arya (2003) ümumilikdə qazanların idarə edilməsinin müsbət və mənfi tərəflərini müzakirə edir və düşünürəm ki, bunu daxil etmək çox vacibdir, çünki bəzən qazancın idarə edilməsi firmalar üçün faydalı ola bilər.

Arya (2003) şirkətlərdə qazanların idarə edilməsini təşviq etməsinin səbəblərindən biri menecerlərə nə qədər çalışa biləcəklərini və təcrübələrini sınağa kömək edir. Bu, həm də bu qərarları qəbul edərkən menecerin nə qədər gücə malik olduğunu tanımağa imkan verir. Qazanları manipulyasiya etməmək menecerlərə öz təcrübələrindən istifadə etməyə imkan vermir, onların işlərini tam potensialları ilə başa çatdırmaq imkanını məhdudlaşdırır.

Mənfəətin idarə edilməsi səhm qiymətinə də təsir edir, mənfəətin idarə edilməsi səhm qiymətlərinin mənfi reaksiyasından qaçır, çünki proqnozlar yerinə yetirilir. Bu, firmalar üçün vacib olan bazar imicini qorumağa kömək edir. Qazanları manipulyasiya etməyin müsbət səbəbi firmalar üçün səmərəlilik aspektidir, əgər menecerlər qazanları manipulyasiya edirlərsə, firmanın onları işləməyə həvəsləndirmək xərclərini üzərinə götürür (Arya, 2003).

Bununla belə, qazancı manipulyasiya etməyin müsbət səbəblərini müzakirə etdikdən sonra, firma və investorlar arasında şəffaflığın olmaması və şirkətin adının ləkələnməsi ehtimalından başqa, mənfəətin idarə edilməsində başqa mənfi cəhətlər də var. Xarici resursların səhv bölüşdürülməsi ola bilər, investorlar şirkətə sərmayə qoymamağı seçə bilər, çünki onların qazanları yaxşı performans göstərdiyini göstərir.

Bu arada, onlar firmanın inkişafına kömək etmək üçün resurslara ehtiyac duyurlar, lakin qazanlarını manipulyasiya etdikləri üçün fürsəti əldən verdilər və müəyyən zərərlə üzləşdilər. Qazanların idarə edilməsinin şirkət üçün yaxşı bir şey olmadığını başqa bir səbəbi şirkət öz rəqəmlərini manipulyasiya etməyə davam etməməyə qərar verdikdə, investorlar şirkətə inamını itirəcək və bir daha onlara

investisiya etmək istəməyə bilər. Bu işə şirkəti daha da pis vəziyyətdə qoyur (Arya, 2003).

1.2 Mənfəətin idarə edilməsi motivləri

Tədqiqatçılar tərəfindən qazancın idarə edilməsi tədqiqatlarında istifadə edilən ən ümumi üsul menecerlərin mənfəətin idarə edilməsi ilə məşğul olmaq üçün əqləbatan motivasiyaya malik olduğu situasiyaları və ya kontekstləri tapmaq və empirik nəticələrin nəzəriyyəyəşdirilmiş motivasiyanı əks etdirmədiyini qiymətləndirməkdir (Holland və Ramsay 2003). Buna görə də, qazancı idarə etmək üçün motivlərlə bağlı ədəbiyyatı hərtərəfli başa düşmək hər hansı bir mənfəətin idarə edilməsi tədqiqatı üçün vacibdir.

Qazancların idarə edilməsi yolu ilə performans haqqında yanlış hesabat vermək motivasiyası “daxili maraqlılar və kənar şəxslər arasında maraqların toqquşmasından” qaynaqlanır (Leuz 2003). Mövcud ədəbiyyat menecerlərin qazancların idarə edilməsi ilə niyə məşğul olması ilə bağlı adekvat səbəbləri təqdim edir. Qazancın idarə edilməsi üçün əsasən iki növ motiv var: bazara aid olanlar və agentlik əlaqələrindən irəli gələn motivlər (Filip və Raffournier 2014).

Menecerlərin bazarda qazanc gözləntilərinə nail olmaq üçün mühasibat uçotu və ya real hərəkətləri qəbul etmələri fikrini dəstəkləyən kifayət qədər sübutlar var (Graham, 2005). Gözləntilərin qarşılınması və ya üstələnməsi (MBE) müxtəlif hadisələrə aiddir, əsas məsələ səhmdarların gözləntilərini simvolizə edən etalon qazanc məbləğinin olmasıdır (Jones, 2015).

Menecerlər hesab edirlər ki, bazar gözləntilərini yerinə yetirmək və ya onları məğlub etmək, investidlərə böyümə imkanlarını çətdırmağa kömək edir və bununla da şirkətin səhm qiymətinə müsbət təsir göstərir (Graham, 2005). Nəticədə, menecerlər hədəfə cavab verən və ya onu aşan bir hesabat təqdim etməyi hədəfləyirlər (Jones, 2015).

Analitiklərin proqnozları ilə eyni nəticəyə gəlmək rəhbərliyin səy göstərdiyi əsas qazanc hədəflərindən birinə çevrilmişdir (Yu, 2008). Analitiklərin qazanc gözləntilərinin qarşılınması və ya üst-üstə düşməsi cari biznes mədəniyyətində kök salmış bir fenomendir (Bartov, 2002). Nəticə etibarilə, firmaların analitiklərin qazanc proqnozlarını əldən verməmək üçün nəticələri manipulyasiya etdikləri aşkar edilmişdir (Burgstahler və Eames, 2003).

Daha çox analitik əhatə dairəsi adətən menecerlərin performans baxımından yüksək gözləntiləri ilə əlaqələndirilir (Yu, 2008). Analitiklərin gözləntilərini yerinə yetirməyən şirkətlər tez-tez səhmlərinin qiymətinin aşağı düşdüyünü görürlər (Yu, 2008). Mənfəət haqqında məlumatın qiymətləndirmə təsirini nəzərə alsaq, mənfəət proqnozlarına nail olunmasının əhəmiyyəti göz qabağındadır (Bartov, 2002).

Bundan əlavə, firmalar çox güman ki, mənfə qazanc sürprizlərindən qaçmaq üçün (Matsumoto, 2002) və ya “qazancların azalması və itkilərdən qaçınmaq üçün” (Burgstahler və Dichev, 1997, s.99) mənfəətləri idarə edəcəklər. Menecerlərin qazancın azalması və itkiləri barədə hesabat verməkdən çəkinmələrinin səbəbi, maraqlı tərəflərin əməliyyatlarının dəyərini azaltmaq və perspektiv nəzəriyyəsinin irəli sürdüyü kimi zərərdən çəkinmə ilə bağlıdır (Burgstahler və Dichev, 1997).

Bundan əlavə, əgər böyüyən şirkətlərin menecerləri mənfə mənfəət xəbərlərinin səhm qiymətinə mənfə təsir göstərdiyini bilsələr, menecerlərin bu cür qazanc xəbərlərini açıqlamamaq üçün səy göstərmələrini gözləmək olar, xüsusən də şirkətdə əhəmiyyətli şəxsi sərvətləri risk altında olduqda (Dechow və Skinner, 2000).

Əlverişli təhlükəsizlik məsələlərini təmin etmək üçün firmalar tez-tez qazancların idarə edilməsində iştirak edirlər (Filip və Raffournier, 2014). Menecerlər şirkətin səhmlərinin ictimaiyyətə təqdim edilməsi şərtlərini, aşkar edilmədən hesabat qazancını artırma biləcək dərəcədə yaxşılaşdırma bilər (Dechow və Skinner, 2000). Müvafiq olaraq, tədqiqatlar göstərmişdir ki, firmalar təcrübəli səhm təklifi (Rangan, 1998; Teoh, Welch və Wong, 1998) və ilkin kütləvi təklif (Teoh, 1998) kimi təhlükəsizlik

məsələlərindən əvvəl hesabat qazanclarını artırmaq üçün mənfəətin idarə edilməsi ilə məşğul olurlar.

Nəticədə, belə təklifdən sonrakı dövr əhəmiyyətli dərəcədə aşağı performans göstərdi (Spiess və Affleck-Graves, 1995). Bundan əlavə, iqtisadi böhran dövründə IPO-lar baş verdikdə, gəliri artıran mənfəətin idarə edilməsi ilə məşğul olan firmalara dair sübutlar da mövcuddur (Ahmad-Zaluki, 2011). Tədqiqatlar göstərdi ki, satın alan firmaların menecerləri səhm əsaslı birləşmə və satınalmalara səbəb olan qazancları idarə etmək üçün həvəsə malikdirlər (Botsari və Meeks, 2008).

Bu cür səhmlərə əsaslanan birləşmələr və satınalmalar üçün mübadilə nisbəti alıcı firmanın səhm qiymətindən asılı olduğundan, alıcı firmalar öz səhmlərinin qiymətini artırmaq və bununla da əldə etmə;alış qiymətini aşağı salmaq üçün gəliri artıran mənfəətin idarə edilməsi ilə məşğul olmağa həvəslidirlər. Digər tərəfdən, satın alma qiymətini azaltmaq üçün səhm qiymətini aşağı salmaq niyyəti ilə rəhbərliyin satın alınmasından əvvəl mənfəətin idarə edilməsinə dair sübutlar var (Mao və Renneboog, 2015).

Qazancların idarə edilməsi şirkət və onun maraqlı tərəfləri arasında müqavilələrin necə yerinə yetirilməsinə təsir etmək üçün istifadə edilə bilər (Filip və Raffournier, 2014). Rəhbərlik və müxtəlif maraqlı tərəflər arasında məlumat asimetriyası və rəqabətli maraqlar menecerlərə maliyyə məlumatlarından istifadə edərək, hesabat qazancını təhrif etmək üçün mənfəətləri idarə etmək üçün stimul verir (Cimini, 2015). Borc müqaviləsi fərziyyəsi iddia edir ki, müqavilələri pozmağa daha çox həssas olan firmalar mənfəətləri artırır, çünki pozuntu baha başa gəlir (Watts və Zimmerman, 1986).

Bir sıra araşdırmalar təsdiq edir ki, borc müqaviləsinin pozulması baha başa gəlir. Chava və Roberts (2008) və Nini(2009) borc müqavilələrinin pozulmasının firmanın gələcək sərmayəsinin azalmasına səbəb olduğunu sənədləşdirir. Roberts və Sufi (2009) müəyyən edir ki, borc müqaviləsinin pozulması firmanın faiz xərclərini artırır və kreditin mövcudluğunu azaldır. Bir sıra tədqiqatlar firmaların borc

müqaviləsinin pozulmasının qarşısını almaq üçün mənfəətin idarə edilməsi ilə məşğul olub-olmadığını araşdırıb.

Əvvəlki tədqiqatlar mühasibat uçotuna əsaslanan borc müqaviləsi məlumatının əldə edilməsinin baha başa gəldiyinə görə borc müqavilələrinin möhkəmliyi üçün əsas etibarilə borc-kapital nisbətindən istifadə edir və mümkün tədqiqat predmetlərinin tədqiqıdır (Daley və Vigeland, 1983; Ayres, 1986). Bu tədqiqatlar borc-sərmayə nisbəti və borc müqaviləsi fərziyyəsini dəstəkləyən gəliri artıran mühasibat seçimləri arasında müsbət əlaqə tapır.

Sonrakı tədqiqatlar borc müqavilələri və uçot siyasəti seçimi arasında əlaqəni daha birbaşa araşdırmağa kömək edən faktiki borc müqaviləsi məlumatından istifadə etmişdir. Sweeney (1994) firmaların borc öhdəliklərinin pozulmasından əvvəl mühasibat uçotu seçimlərini dəyişib-dəyişdirmədiyini araşdırır. Borc şərtlərini pozan 130 firmadan ibarət nümunədən istifadə edərək o, müəyyən edir ki, gəliri artıran ixtiyari uçot dəyişiklikləri müqavilələrin pozulması hallarına yaxınlaşdıqda daha çox istifadə olunur.

DeFond və Jiambalvo (1994) nümunə müddətində borc müqavilələrini pozan 94 firmadan istifadə etməklə borc müqaviləsi fərziyyəsini sınaqdan keçirir. Onların nəticələri göstərir ki, anormal hesablamalar pozuntudan əvvəlki ildə əhəmiyyətli və müsbətdir. Bu tədqiqatlar faktiki borc müqaviləsi məlumatlarından istifadə etsələr də, onların kollektiv ümumiləşdirilməsini məhdudlaşdıran iki əsas çatışmazlıq var. Birinci çatışmazlıq, məlumatların əl ilə toplanması xüsusiyyətinə görə kiçik nümunələrə əsaslanmasıdır. İkincisi, onlar yalnız borc öhdəliklərini pozan firmaları təhlil edirlər.

1990-cı illərin sonlarında tədqiqatçılara sindikatlaşdırılmış kreditlər üçün faktiki borc müqaviləsi məlumatlarından istifadə etməyə və böyük və daha əhatəli nümunələr yaratmağa imkan verən yeni verilənlər bazası (Dealscan) təqdim edildi. Dichev və Skinner (2002) borc müqaviləsi fərziyyəsini araşdırmaq üçün Dealscan verilənlər bazasından ilk dəfə istifadə etmişlər və Dealscan verilənlər bazasının üstünlüklərini,

xüsusən də borc müqaviləsinin boşalmasının dəqiq ölçülərini təmin etmək baxımından üstünlüyünü vurğulamışlar.

Onların nəticələri göstərir ki, firmalar borc müqavilələrinin pozulmasının qarşısını almaq üçün mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edirlər. (Kim, 2010), firmalar REM borc müqaviləsi boşaldıqda istifadə edir və Sarbanes-Oxley Aktının (SOX) qəbul edilməsinin bu davranışı dəyişdirmədiyini bildirir. (Franz, 2014) həmçinin aşkar edir ki, pozuntuya yaxın olan firmalar qazancları daha çox real və hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi vasitəsilə idarə edir. Lakin (Kim, 2010), onların nəticələri göstərir ki, SOX-dan sonra belə firmalar daha çox real mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edirlər.

Dünya iqtisadiyyatı getdikcə konsolidasiya edildiyi üçün bir çox ölkə və regionlar eyni mühasibat uçotu standartını qəbul etmək, mühasibat uçotu fəaliyyətlərini daha rahat və etibarlı etmək niyyətindədirlər. Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları Şurasının (IASB) rəhbərliyi ilə 100-dən çox region və ölkə ya MHBS qəbul etmiş, ya da qəbul etmək niyyətindədir. Avropa İttifaqında siyahıya alınmış bütün şirkətlər üçün, əgər 1 yanvar 2005-ci il və ya ondan sonrakı maliyyə illəri üçün mühasibat hesabatı tarixi varsa, onlar öz konsolidasiya edilmiş hesablarını MHBS-a köçürməli idilər. Və onların qiymətli kağızları istənilən Aİ Üzv Dövlətinin bazarında dövriyyəyə buraxılmışdır (Avropa İttifaqı, 2002). "Birləşmiş Ştatların Qiymətli Kağızlar və Birja Komissiyası (SEC) MHBS-ni qəbul edərkən xarici şirkətlərə ABŞ kapital bazarlarına daxil olmaq imkanı verməklə beynəlxalq standartlaşdırmanı təşviq edəcəyini açıqladı (SEC, 2007)." MHBS-nin əsas məqsədi "ictimai maraqlar naminə, maliyyə hesabatlarında və digər hesabatlarında yüksək keyfiyyətli, şəffaf və müqayisə edilə bilən məlumat tələb edən yüksək keyfiyyətli, başa düşülən və tətbiq edilə bilən qlobal mühasibat uçotu standartlarının vahid toplusunu inkişaf etdirməkdir. Dünya kapital bazarları və digər istifadəçilər iqtisadi qərarlar qəbul edirlər (Epstein və Mirza, 2002)."

Daske və Gebhardt (2006) dedi: “Avropa Birliyində siyahıya alınmış şirkətlər üçün MHBS-nin məcburi qəbulu mühasibat uçotu tarixində tənzimlənməyə olan mühüm dəyişikliklərdən biridir. Bu tənzimləmə dəyişikliyi maliyyə məlumatlarının hazırlanması və təhlili ilə maraqlanan tərəflər üçün yeni gözləntiləri artırır və maliyyə hesabatlarının müqayisəliliyini, maliyyə hesabatı məlumatlarının keyfiyyətini və şirkətin şəffaflığını artıracağı gözlənilir.” Buna baxmayaraq, bu bir çox Avropa ölkələri üçün, xüsusən də ənənəvi olaraq Avropa Kontinental modeli altında olan ölkələrdə (məsələn, İspaniya və Fransada) mühasibat uçotu fəlsəfəsində mühüm dəyişiklikdir. Wustemann və Kierzek (2005) qeyd etdi ki, bu maneə həm auditorlar üçün lazımdır, həm də maliyyə hesabatlarının əməliyyatların iqtisadi vəziyyətini əks etdirməsini təmin etmək üçün öz peşəkar mülahizələrindən tez-tez istifadə etməyi istifadə olunur. Hesab etmək olar ki, prinsiplərə əsaslanan mühasibat uçotu standartından istifadə izahatda daha çox çeviklik, başqa sözlə, daha yüksək səviyyəli mülahizə təklif edə bilər. Jeanjean və Stolowy (2008) iddia edirdilər ki, MHBS kimi mühasibat standartlarının tətbiqi şəxsi məlumatların istifadəsinə və əhəmiyyətli mühakimələrə gətirib çıxarır və menecerlərə geniş mülahizə etmə imkan yaradır . Iatridis və Joseph (2005) həmçinin qeyd etmişdilər ki, gəlirlərin stabilləşdirilməsinin əhatə dairəsi maliyyə hesabatlarında çeviklik hesabına artırıla bilər.

Son illərdə aparılan bəzi tədqiqatlar göstərmişdir ki, MHBS-nin mühasibat uçotu məlumatlarının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında aşağıdakı amillər iştirak etmişdir:

- milli hüquqi
- institusional baza
- mədəniyyət, qaydaların tətbiqi
- şirkətlərin hesabat təşviqi
- qaydaların xarakteri

Zeff (2007) qeyd etdi ki, Müxtəlif ölkələr və regionlar arasında mədəni fərqləri bütün dünyanın müqayisəliliyinin təşviqinə mane ola biləcək və ya mənfi təsir göstərə biləcək amillər aşağıdakılardır:

- işgüzar və maliyyə mədəniyyəti
- mühasibat mədəniyyəti
- audit mədəniyyəti
- tənzimləmə mədəniyyəti

Ding,(2007) 30 müxtəlif ölkəni əhatə edən nümunədən istifadə edərək müəyyən etdi ki, sadəcə olaraq MHBS-nin qəbulu mühasibat məlumatlarını və sistemlərini təkmilləşdirməyə bilər. Bu ölkələrdəki şirkətlər korporativ idarəetmə mexanizmlərində və iqtisadi inkişaf siyasətində dərin dəyişikliklər həyata keçirməlidir.

Mənfəətin idarə edilməsi MHBS-nin qəbulundan əvvəlki və sonrakılar arasındakı fərqləri müqayisə etmək üçün yaxşı xüsusiyyətdir. Mühasibat hesabatı məlumatlarının keyfiyyətinin mühüm aspekti kimi, mənfəətin idarə edilməsi mühasibat uçotu standartlarının üstünlüklərini və ya çatışmazlıqlarını izah edə bilər. Mənfəətin idarə edilməsi ilə MHBS arasındakı əlaqəyə dair əvvəlki tədqiqatları iki geniş qrupa bölmək olar. Bir tərəfdən, bəzi tədqiqatlar şirkətlərin MHBS-dan istifadə etmələri tələb olunduqda mənfəətin idarə edilməsinin azaldacağını təxmin edir. Christensen,(2008) MHBS-nin qəbulunun şirkətlərə mühasibat uçotunun keyfiyyətini yaxşılaşdırmağa kömək edə biləcəyini təxmin edir. Onlar MHBS-ni 1998-ci ildən 2005-ci ilə qədər tətbiq edən alman şirkətlərini müqayisə edirlər, çünki alman şirkətləri 2005-ci ildə MHBS-dan istifadə etməyə məcbur olmuşdurlar. Onlar MHBS-ni könüllü qəbul edən şirkətlər üçün şirkətlərin gəlirlərinin idarə edilməsində azalma görürlər. Bununla belə, MHBS tətbiq etmək motivasiyası aşağı olan şirkətlər üçün mühasibat keyfiyyətini təmin edə bilməzlər. İkincisi, MHBS öz-özlüyündə mənfəətin idarə edilməsi səviyyəsini azaltmaq üçün kifayət etmir.

Mühasibat uçotu məlumatlarının keyfiyyətinin ölçülməsinə yanaşma kimi mənfəətin idarə edilməsinə əsaslanaraq, bəzi tədqiqatlara əsasən deyilə bilər ki, MHBS keyfiyyətin yaxşılaşdırılmasına müsbət təsir göstərməyə bilər. Əvvəlki araşdırmalar göstərir ki, MHBS-nin mənfəətin idarə edilməsi və uçot keyfiyyətini artırıb-azaltmayacağı aydın deyil. Van Tendeloo və Vanstraelen-ə(2005) görə, öz maliyyə hesabatlarını Alman mühasibat standartlarına uyğun təşkil edən şirkətlərlə könüllü olaraq beynəlxalq standartları qəbul edən şirkətlər arasında mənfəətin idarə edilməsində heç bir fərq yoxdur. Onlar 2005-ci ildə Avropada MHBS məlumatlarını qəbul edərək, MHBS altında hesabat verən Alman ictimai şirkətlərini Almaniyanın GAAP istifadə edən firmalarla müqayisə edərək, MHBS-yə malik şirkətlərin daha yüksək qazanc əldə etdiklərini aşkar etdilər. Bununla belə, Big 4 auditorunu qəbul edərkən bu təsir əhəmiyyətli dərəcədə azalır. Bu, bəzi oponentlərin MHBS-nin qəbulunun mühasibat uçotunun keyfiyyətini yaxşılaşdırma bilməyəcəyini iddia etmələrinin bir nümunəsidir. Lin və Paananen (2006) zamanla qazancların idarə edilməsi modellərinin fəaliyyətlərindəki dəyişiklikləri öyrənir və IASB-nin mənfəətin idarə edilməsi üzrə ümumi fəaliyyətlərini azaltmaqda səmərəli olmadığını təklif edir.

Barth,(2008) uyğunluq, dəyər uyğunluğu və qazancların idarə edilməsi kimi xüsusiyyətlərə istinad edərək açıqlanan gəlirlərin keyfiyyətini araşdırır. 21 müxtəlif ölkədən alınan məlumatları təhlil edərək, onların gəldiyi nəticə belədir: “MHBS-dən istifadə edən firmaların hesabatlarının məbləğləri daha çox qiymətləndirmə məqsədi ilə bağlıdır, zərərləri daha uyğun əsaslarla tanıyır və öz hesabatlarını hazırlayan firmalarla bağlı məlumatlardan daha çox təsirlənir”. Onlar həmçinin MHBS-nin qəbulundan sonra maliyyə hesabatlarının keyfiyyətinin yüksəldiyini qeyd edirlər. Çünki bu artım şirkətlərin motivasiyalarında və bazar mühitində baş verən dəyişikliklərlə bağlı ola bilər.

Callao və Jarne (2010) Avropada MHBS-nin tətbiqindən sonra mənfəətin idarə edilməsinin intensivləşdiyini qeyd etdilər. MHBS-nin qəbulundan sonra bu dövrlərdə əvvəlki dövrlərlə müqayisədə (yerli mühasibat uçotu standartları) diskresion

hesablamaların səviyyəsi yüksəldiyindən. Jeanjean və Stolowy (2008) ölkələrdə MHBS-nin məcburi tətbiqinin (MHBS-ni ilk dəfə qəbul edən) mənfəətin idarə olunmasına təsir edib-etmədiyini təxmin edirlər. Onlar aşkar etdilər ki, MHBS tətbiq edildikdən sonra qazancların idarə edilməsində Avstraliya və ya Böyük Britaniyada azalma yoxdur. Hətta Fransada bir qədər də artdı. Onlar hesab etmişdilər ki, MHBS bu ölkələrdə maliyyə hesabatı məlumatlarının keyfiyyətini yaxşılaşdırmamışdır. Maliyyə hesabatının keyfiyyəti həm də digər milli institusional amillərdən və rəhbərliyin stimullarından asılıdır. Onlar mənfəətin idarə olunması üçün MHBS-dən əvvəl və sonra zərərlər rəqəmindən istifadə edirlər. Aussenegg,(2008) ictimai şirkətlər tərəfindən yerli mühasibat uçotu standartlarından MHBS-ə keçidin MHBS-nin məcburi qəbulundan əvvəl mənfəətin idarə olunmasına təsir edib-etmədiyini təxmin edir. Onlar hesab edirlər ki, şirkətlər MHBS-ni qəbul etsələr, digər şirkətlərə nisbətən daha çox və ya daha az mənfəətin idarə edilməsində iştirak etməyəcəklər. Bir tərəfdən, onlar iddia edirlər ki, MHBS-nin daha yüksək açıqlama tələblərinə görə, mənfəətin idarə edilməsinin aşkar edilməsi riski artıb. Və buna görə də mənfəətin idarə edilməsinin tətbiqi xərcləri də artdı. Bununla belə, digər tərəfdən, MHBS nisbətən yeni mühasibat uçotu standartı olduğuna görə, auditorların təcrübəsi yoxdur ki, bu da MHBS-nin böyük həcmdə izahı ilə nəticələnə bilər. Onların fərziyyələrindən fərqli olaraq, onlar Mərkəzi Avropa ölkələrinin MHBS-ni qəbul edən şirkətlərini araşdırırlar, bu ölkələrdə yerli mühasibat standartlarını qəbul edən şirkətlərə nisbətən daha az mənfəətin idarə edilməsi mövcuddur. Bundan əlavə, Böyük Britaniya şirkətlərinin qazanc idarəçiliyinin miqyası, Böyük Britaniyanın GAAP-dan MHBS-ə keçid etməsindən sonra dəyişmədi. Onlar bunun səbəbini təhlil edir və belə nəticəyə gəlirlər ki, bu, digər Avropa ölkələri ilə əlaqəli MHBS-ni qəbul etməzdən əvvəl Böyük Britaniyanın artıq mənfəətin idarə olunma səviyyəsinin aşağı olması ilə bağlıdır. Zimmermann və Gontcharov-un (2006) baxışı yuxarıdakı nəticədən ibarətdir, çünki onlar Almaniyanın GAAP və ya MHBS-ni qəbul edən alman şirkətləri arasında mənfəətin idarə edilməsində fərqlərə dair sübut təqdim etmirlər. Digər tədqiqatlar da

sübut edir ki, MHBS-nin zəruri tətbiqi mənfəətin idarə edilməsinin azalması və ya maliyyə hesabatının keyfiyyətinin artması ilə nəticələnmişdir (Paananen Lin, 2008; Paananen, 2008 və Əhməd, 2010).

Əksinə, bəzi tədqiqatlar sübut edə bilər ki, MHBS-nin qəbulu mühasibat uçotunun keyfiyyətinə də mənfəətli təsir göstərə bilər. Almaniya, Avstriya və İsveçrənin şirkətlərini müqayisə edərək, Daske və Gebhardt (2006) MHBS-dan könüllü istifadə edən şirkətlər üçün maliyyə hesabatlarının keyfiyyətində artım tapılmışdır. Bundan əlavə, Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartlarını (IAS) qəbul edən 21 ölkədən şirkətləri tətbiq etməyən şirkətlərlə müqayisə edərək, Barth,(2008) belə qənaətə gəlmişdir ki, MHBS-ni tətbiq edən şirkətlər zərərləri daha vaxtında tanıyır, mənfəətin idarə edilməsində daha az məşğul olurlar və müvafiq mühasibat uçotunda daha çox məbləğ təqdim edirlər.

Son illərdə bir çox tədqiqatçılar mühasibat uçotu standartlarının tətbiqinin mühasibat uçotu standartları qədər əhəmiyyətli olduğunu iddia edirlər (Sunder, 1997). MHBS-nin güclü tətbiqi rəhbərlik və auditorlara standartlara əməl etmək üçün dürüst və sədaqətlə hərəkət etmələri üçün böyük tələb qoyur və maliyyə hesabatlarının ölkələr üzrə müqayisəliliyinə töhfə verir (FEE, 2002). Ball(2003) MHBS əsasında hazırlanmış maliyyə hesabatlarının keyfiyyətini yoxlayır; xüsusilə zəif icra mexanizmləri mövcuddur. Holthausen (2003) zəif tətbiq mexanizmləri olan ölkələr tərəfindən IAS-dan istifadə edilməsinin standartların qəbul edilən keyfiyyətinin zədələnməsi ilə nəticələnmə biləcəyini proqnozlaşdırır və daha çox informativ testləri artırmaqla ölkənin təsvirlərini kəmiyyətləşdirməyə və strukturlaşdırmağa başlamağın ədəbiyyat üçün uyğun olacağını təklif edir. Leuz(2003) mühasibat uçotu standartlarının tətbiqinin təsirini birbaşa tədqiq etmirlər, lakin güman edirlər ki, kənardan güclü müdafiəsi olan ölkələrin mühasibat məlumatlarının istifadəsini məhdudlaşdıran qiymətli kağızlar və mühasibat uçotu qanunlarını tətbiq etmək və qəbul etmək gözlənilir. Hope (2003) mühasibat uçotu standartlarının tətbiqinə dair hərtərəfli tədbir qurur və aşkar edir ki, güclü tətbiq menecerləri qaydalara hörmət etməyə təşviq edir

və ya məcbur edir. Buna görə də, bu arqumentlərə əsaslanaraq, güclü tətbiqetmənin qazanc idarəçiliyini azaldacağı gözlənilir.

Daha yeni bir araşdırmada Capkun(2011) MHBS-nin qəbulunun mənfəətin idarə edilməsinə təsirini araşdırır. Onlar 29 ölkədən olan açıq şirkətlər nümunəsini üç forma ayırıblar: “erkən tətbiq edənlər (2004-cü ildən əvvəl MHBS-ni qəbul etmiş şirkətlər), gec tətbiq edənlər (MHBS-ni daha əvvəl tətbiq etmək mümkün olan ölkələrdə 2005 və ya 2006-cı ildə MHBS qəbul etməyi seçmiş firmalar) və məcburi tətbiq edənlər (2005-ci ildən əvvəl MHBS-ni qəbul etməyə icazə verilməyən ölkələrdən MHBS-ni tətbiq etmək məcburiyyətində olan firmalar)”.

Bir tərəfdən, nəticələr göstərir ki, daha az erkən qəbul edənlər mənfəətin idarə edilməsi fəaliyyəti ilə məşğul olurlar. Digər tərəfdən, MHBS-nin təlimatlı şəkildə tətbiqi daha yüksək mənfəətin idarə edilməsi səviyyəsi ilə nəticələnir. Capkun (2011) bunun səbəbinin 2005-ci ildən əvvəlki illərlə müqayisədə 2005-ci ildən sonrakı illərdə MHBS-nin daha çoxdəyişkən olmasıdır. Barth(2008) həmçinin MHBS-ni qəbul edən şirkətlərin daha az mənfəətin idarə edilməsi səviyyəsinə, daha çox dəyər qazancının uyğunluğuna və daha vaxtında zərərin tanınmasına malik olmasını təklif edir ki, bunların hamısını yüksək uçot keyfiyyətinin sübutu kimi izah edirlər.

Daske və Gebhardt-a (2006) görə, ekspertlər tərəfindən müşahidə edilən açıqlama keyfiyyəti MHBS-ə uyğun olaraq əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlmişdir. Barth(2008) tədqiqatında onlar 21 digər ölkənin maliyyə hesabatlarında MHBS əsasında mənfəətin idarə edilməsini araşdırdılar. Barthın araşdırması göstərir ki, MHBS-a uyğun olaraq maliyyə hesabatlarında daha az mənfəətin idarə edilməsi, itkilərin vaxtında uçotu və daha çox dəyərə uyğun mühasibat hesablaşmaları var. Burgstahler(2006) 13 müxtəlif ölkədə özəl və dövlət şirkətlərində qazancların idarə edilməsini araşdırıb. Onlar müəyyən etdilər ki, siyahıya alınmış şirkətlər özəl şirkətlərə nisbətən daha az gəlir idarəçiliyinə malikdir.

Iatridis (2010) Böyük Britaniyanın GAAP-dan IFRS-ə keçidin mənfəətin idarə edilməsini azaldıb-azaltmadığını araşdırır. O, müəyyən etdi ki, MHBS-da MHBS-dan

daha çox Böyük Britaniyanın GAAP-a uyğun olaraq zərərin vaxtında tanınması var. Iatridis və Rouvolis (2010) MHBS tətbiq edərkən Yunan şirkətləri üçün mənfəətin idarə edilməsinin dəyişib-dəyişmədiyini öyrənir. Tətbiq dövründə mənfəətin idarə edilməsi artdı, lakin bu müddətdən sonra azaldı.

Callao və Jarne (2010) MHBS-nin Avropada (Finlandiya daxil olmaqla) mənfəətin idarə edilməsini azaltmadığını öyrənmişdir. Tətbiqdən əvvəl və sonra hesablamaları öyrəndilər və ixtiyari hesablamaların artdığını aşkar etdilər, bu da mənfəətin idarə edilməsinin artdığını göstərir. Bu, MHBS-da milli qaydalarla müqayisədə daha çox qiymətləndirmə ilə, məsələn, ədalətli dəyərlə qiymətləndirmə ilə əlaqədar ola bilər.

Mühasibat uçotu standartları ilə yanaşı, mühasibat uçotunun keyfiyyəti də ölkənin ümumi institusional sistemi və şirkətlərin maliyyə hesabatlarının motivasiyası ilə müəyyən edilir (Ball, 2000; Bal, 2003). Onlar belə qənaətə gəlirlər ki, daha az qazanc idarəetməsi olan ölkələr investorların daha güclü müdafiəsinə malikdir, çünki güclü müdafiə insayderlərin özəl nəzarət üstünlükləri əldə etmək imkanlarını məhdudlaşdırır və onların şirkət performansını maskalamaq motivasiyasını azaldır. Bu fikir Burgstahlerin(2007) qənaətindən ibarətdir. Onlar mənfəətin idarə edilməsi ilə kapital bazarının strukturu və inkişafı, mülkiyyət strukturu, mühasibat uçotu standartları, vergi sistemi və investorların müdafiəsi arasında qarşılıqlı əlaqəni öyrənirlər. Onlar belə nəticəyə gəlirlər ki, güclü hüquq sistemləri daha az qazanc idarəetməsi ilə bağlıdır.

Ding (2007) bir ölkənin mühasibat standartlarının ölkənin hüquq sistemi, fond bazarları, iqtisadi inkişaf və mülkiyyət konsentrasiyası ilə necə formalaşdığını araşdırır. Bu da öz növbəsində ölkənin maliyyə hesabatlarının keyfiyyətinə təsir göstərir.

Soderstrom və Sun (2007) iddia edirlər ki, mühasibat uçotunun keyfiyyətində ölkələrarası fərqlər MHBS qəbul edildikdən sonra da davam edə bilər, çünki uçot keyfiyyəti şirkətin ümumi institusional quruluş funksiyasıdır. MHBS-a tərcümə

mənfəətin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq mümkün olsa da, bu, müəyyənəddici amillərdən yalnız biridir. MHBS-nin məcburi qəbulundan sonra belə, ölkə səviyyəsində bu institusional dəyişənlər ölkələr arasında dəyişməkdə davam edir.

1.3 Qazancların idarə edilməsinə müxtəlif yanaşmalar

Biznesə xarici təsirlər, rəhbərliyin şəxsi məqsədləri, təşkilati dəyərlər və ya xüsusi şəraitdə bu dəyişənlərin qarışığı bütün mənfəətləri idarə etmək seçiminə təsir edə bilər (Iatridis və Dimitras, 2013). Menecerlər müxtəlif mühasibat metodlarından seçim etmək, hesablamaları təxmin etmək və real əməliyyatları tənzimləmək daxil olmaqla, qazancı idarə etmək və ya manipulyasiya etmək üçün müxtəlif addımlar ata bilər (Iatridis və Dimitras, 2013).

Hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi şirkətin faktiki əməliyyatlarını dəyişdirməklə deyil, şirkətin faktiki əməliyyatlarını əks etdirmək üçün istifadə olunan mühasibat uçotu təcrübələrini dəyişdirməklə əldə edilir (Gunny, 2010). Hesablama mühasibat uçotu mənfəətin hesabatında idarəetmənin mülahizəsinə əsas verir (Teoh, 1998).

Hesablama uçotu gələcək pul vəsaitlərinin hərəkətinin proqnozlaşdırılmasını (məs, şübhəli borclar üçün ehtiyat) və hesablanmış qeyri-nağd xərclərin (məsələn, amortizasiya, amortizasiya xərcləri) hesabatını tələb etdiyi üçün, hesablama uçotuna gəldikdə menecerlərə çoxlu sərbəstlik verilir (Choi, 2011). Bu mülahizə mühasibat məlumatlarına əsas iqtisadi şərait haqqında idarəetmə məlumatlarını dəqiq şəkildə təqdim etməyə imkan verir (Teoh, 1998).

Bununla belə, menecerlər investora aldatmağı seçsələr, bu mülahizə onlara real əsas biznes fəaliyyətini gizlətmək üçün imkan verir (Teoh, 1998). Alimlər arasında qazancın idarə edilməsinin tərfi ilə bağlı qəti razılıq olmasa da, o, adətən GAAP həddlərinə düşən hesabat üsulları ilə məhdudlaşır (Dechow, 1996).

Menecerlərin real mənfəətin idarə edilməsi ilə müqayisədə hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsini seçə bilməsinin səbəbi, birincinin hesabat dövrü başa

çatdıqdan sonra həyata keçirilə bilməsi ilə əlaqədardır ki, bu da onlara qazancların nə dərəcədə olub-olmadığını və əgər belədirsə, dəqiqliklə qiymətləndirməyə imkan verir. idarə olunur (Gunny, 2010). Əksinə, real mənfəətin idarə edilməsi maliyyə ili ərzində real tədbirlərin görülməsini tələb edir. Hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi adətən faktiki əməliyyat fəaliyyətlərinin əksəriyyəti yerinə yetirildikdən sonra hesabat dövrünün sonunda baş verir (Kim və Sohn, 2013).

Mühasibat uçotu üzrə hesablamalar iki kateqoriyaya bölünür:

- şirkətin əməliyyat və investisiya fəaliyyəti ilə bağlı olan normal, qeyri-ixtiyari hesablamalar;

- rəhbərliyin mühasibat uçotu seçimlərini əks etdirən qeyri-normal, ixtiyari hesablamalar (Louis və Robinson, 2005; Choi, 2011).

Qeyri-ixtiyari hesablamalardan fərqli olaraq, diskresion hesablamaların dəyər uyğunluğu uçot siyasəti ilə bağlı seçimlərin idarəetmə motivasiyasından və bazarın bu motivasiyaları necə qəbul etməsindən çox asılıdır. Başqa sözlə desək, menecerlər öz maraqları üçün fürsətçi olaraq diskresion hesablamalardan istifadə edə və ya firmanın gələcək perspektivlərini bazara çatdırmaq üçün istifadə edə bilirlər (Subramanyam, 1996). Hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi mühasibat hesablamalarının səviyyəsinə əhəmiyyətli təsir göstərsə də, onun pul vəsaitlərinin hərəkətinə heç bir təsiri yoxdur (Kim və Sohn, 2013).

Real fəaliyyətlərin manipulyasiyası işgüzar əməliyyatın vaxtını və ya strukturunu manipulyasiya etməklə, əlverişsiz biznes təsirləri ilə nəticələnə bilən məlumat əldə edilmiş gəlirləri müəyyən istiqamətdə dəyişdirmək üçün qəsdən edilən cəhddir (Zang, 2012). REM ilə bağlı menecerlərin niyyəti minimum müəyyən maraqlı tərəfləri aldatmaqdır ki, qazanc hədəfləri həqiqətən də adi iş prosesində yerinə yetirilib (Roychowdhury, 2006).

Roychowdhury-yə (2006) görə menecerlər mənfəətləri idarə etmək üçün müxtəlif real fəaliyyətlərlə məşğul olurlar, o cümlədən ixtiyari xərclərin (Ar-ge xərcləri) azaldılması və xüsusi olaraq ilin sonunda satışı artırmaq üçün vaxta bağlı

təşviqat/əndirim təklif etmək və həddən artıq məhsul istehsal etmək. bununla da satılan malların maya dəyərini azaltmaq vasitəsi kimi çoxlu inventar toplamaq tələb olunur. Real fəaliyyətlərin manipulyasiyası hesablamaya əsaslanan mənfəətin idarə edilməsindən fərqli olaraq pul vəsaitlərinin hərəkətinə birbaşa təsir göstərir (Cohen və Zarowin, 2010).

Real fəaliyyətlərin manipulyasiyasını optimal biznes seçimlərindən fərqləndirmək çətin ola bilər, kommersiya şəraitinə xas olan gözlənilməzliyi nəzərə alaraq, real fəaliyyətlərin manipulyasiyasının nəticələrinin əhəmiyyətli ola biləcəyinə baxmayaraq, hansı qərarın verilmiş şəraitə uyğun olduğunu qiymətləndirmək üçün heç bir meyar yoxdur (Cohen və Zarowin, 2010; Lo, 2008)

Hesabat edilmiş qazanclarla bağlı qərarlara təsir edən əsas amilləri qiymətləndirmək üçün Graham(2005) 401 maliyyə meneceri arasında sorğu keçirmiş və daha 20 nəfərlə geniş müsahibələr aparmışdır. Nəticə etibarilə, müəyyən edilmişdir ki, qazanc məqsədinə çatmaq üçün respondentlərin 80 faizi diskresion xərcləri azaltmağı qəbul etmişdir. Bundan əlavə, respondentlərin yarısından çoxu (55,3%), hətta kiçik dəyər itkisi demək olsa belə, qazanc məqsədinə çatmaq üçün yeni bir işə başlamağı təxirə salacaqlarını söylədi. Beləliklə, menecerlərin gözlənilən mühasibat rəqəmlərini yaratmaq üçün "real" pul vəsaitlərinin hərəkətini israf etməyə hazır görünməsi olduqca təəccüblüdür (2005).

“Menecerlərin öz gəlirlərini düşünərək mənfəətin idarə edilməsi üsullarına dair sübutlar mövcuddur (Zang, 2012, s.699). Vergi məhdudiyyətləri real mənfəətin idarə edilməsi, şirkətlərin bazar rəqabət qabiliyyəti, maliyyə vəziyyəti, institusional investor monitorinqi və real fəaliyyətlərin manipulyasiyası ilə müəyyən məhdudlaşdırmalar həyata keçirir(Zang, 2012).

Hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi yüksək səviyyəli auditorların mövcudluğu ilə məhdudlaşdırıldığı halda; Sarbanes-Oxley Aktının (SOX) qüvvəyə minməsindən sonra maliyyə hesabatlarının daha geniş tənzimlənməsi; və əvvəlki illərdə edilən seçimlərdən və onların biznes dövrlərinin müddətindən asılı olan

mühasibat seçimləri ilə bağlı sərbəstlik səviyyəsidir (Zang, 2012). Beləliklə, menecerlər iki alternativ arasında yuxarıda qeyd olunan nisbi xərc əsasında hesablama əsaslı mənfəətin idarə edilməsi və real fəaliyyətlərin manipulyasiyası arasında keçid edirlər.

Bu tezis mühasibat uçotuna əsaslanan kovenant - faizlərin ödənilməsi şərtinə diqqət yetirməklə, Böyük Britaniya firmalarından istifadə edərək borc müqaviləsi fərziyyəsini araşdırır. Əvvəlki tədqiqatlar Böyük Britaniyada borc müqavilələrində hansı mühasibat uçotu və digər borc əsaslı şərtlərdən istifadə edildiyini xüsusilə təhlil edir.

Citron (1992) iyirmi beş Böyük Britaniya bank kredit müqaviləsi və on üç müqavilə şablonundan istifadə edərək mühasibat uçotuna əsaslanan müqavilələrin növlərini araşdırır. O hesab edir ki, faiz təminatı, minimum xalis dəyər və leverage nisbətləri ən çox yayılmışdır və pul vəsaitlərinin hərəkəti, dividend örtüyü və minimum mənfəət ən az istifadə olunan mühasibat uçotuna əsaslanan şərtlərdir.

Day və Taylor (1996) qırx dörd böyük Britaniya korporativ xəzinədarı ilə müsahibə apararaq, Böyük Britaniyanın borc müqavilələrini araşdıran bir araşdırma apardılar. Onların tapıntıları Citron (1992) ilə uyğundur.

Chatterjee (2006) borc müqavilələrində icra qiymətlərini araşdırdı. Nümunə icra qiymətləri üzrə borc müqavilələri olan 64 fərqli firmadan götürülüb. O, borcun mənfəətə nisbətinin (EBITDA) borc müqaviləsinin şərtlərini dəyişdirən aparıcı tetikleyici olduğunu sənədləşdirir. Onun nümunəsi göstərir ki, mənfəətin borca nisbəti (EBITDA) və faiz məsələsi Böyük Britaniya borc müqavilələrində mühasibat uçotuna əsaslanan əsas şərtidir.

Moir və Sudarsanam (2007) İngiltərənin 200 ən böyük qeyri-maliyyə şirkəti arasından 72 ən böyük qeyri-maliyyə şirkətləri əsasında apardıqları sorğuda borcdan mənfəətə (EBITDA) və faiz örtüyünün xalis dəyərlə birlikdə ən çox baş verən borc öhdəlikləri olduğunu bildirir.

Bütövlükdə, ədəbiyyat təsdiq edir ki, mühasibat uçotuna əsaslanan müqavilələr, xüsusilə də faizlərin ödənilməsi ilə bağlı müqavilələr Böyük Britaniyanın borc müqavilələrində geniş istifadə olunur.

Belə iddia edilir ki, Böyük Britaniya firmaları borc müqaviləsinin pozulmasının qarşısını almaq üçün qazanclarını idarə etməlidirlər. Bunun səbəbi isə, müqavilələrin pozulması borcun məbləğini artırır, kreditlərin ödənilməsini sürətləndirir, kreditin əlçatanlığını azaldır (Roberts və Sufi 2009), kapital xərclərini məhdudlaşdırır (Chava və Roberts 2008) və menecment gəlirlərini artırır (Nini, Smith və Sufi 2012).

Əvvəlki araşdırmalar göstərir ki, rəhbərlik mənfəət manipulyasiyalarına nisbətən müqavilənin pozulmasına dair məhdudsiyyətləri daha bahalı hesab edir (Franz 2014; Kim 2010). Bunu nəzərə alaraq, firmaların borc həddində qalmaq üçün qazancları şişirtmək həvəsinə malik olduğunu tapmaq olar. Bu səbəbdən də aşağıdakı fərziyyə proqnozlaşdırılır:

Fərziyyə: Böyük Britaniya firmaları borc müqaviləsinin pozulmasına yaxın olduqda mənfəətin manipulyasiya ilə idarə edilməsi ilə məşğul olurlar.

II FƏSİL . BORC MÜQAVİLƏLƏRİNİN FORMALAŞMASININI ANALİZİ VƏ TƏHLİLİ

2.1 Tədqiqatın analizinin formalaşdırılması

Tədqiqat ətrafımızdakı dünya və ona təsirimiz haqqında daha çox məlumat əldə etməyə kömək edən bir fəaliyyət hesab olunur. Tədqiqat aparmaq üçün tədqiqat prosesini tənzimləyən əsas çərçivənin olması həqiqətən vacibdir, çünki bu, tədqiqat metoduna və müəlliflərin nəticələri şərh etməsinə, eləcə də başqalarını öz işlərinə inandırmasına birbaşa təsir göstərir.

Tədqiqat aparmaq üçün ən yaxşı tətbiq olunan paradigmanın hansı olması ilə bağlı müzakirələrin aparıldığı müşahidə olunur. Ənənəvi olaraq, akademik tədqiqatçılar iki yanaşma tətbiq edirlər: pozitivizm və şərhçilik. Pozitivizm metodologiyası rəqəmsal məlumatları toplamaq və təhlil etmək və sonra statistik testləri tətbiq etməklə fakt, hadisə və ya vəziyyət kimi fenomenin ölçülməsinə diqqət yetirir.

İnterpretivizm paradigması anlayış əldə etmək üçün şərh yolu ilə qavrayışları (məsələn, tədqiqat subyektləri) araşdırmaq və əks etdirmək üzərində cəmləşir. Proseslərindəki fərqlərə əlavə olaraq, pozitivizm və şərhçilik metodologiyaları da fərz edilən üsulla ilə məhdudlaşmır, lakin onlar da fərqlidirlər. Buna görə də, hər iki metodologiya reallığı öyrənmək üçün fərqli yanaşma tətbiq edir və müvafiq olaraq, alternativ proseslər tələb etməklə yanaşı, tədqiqat suallarının yaradılması üçün fərqli nəticələrə malikdir (Grafton 2011).

Müəyyən edilmiş tədqiqat suallarını tədqiqat etmək üçün pozitivizm metodologiyasından istifadə uyğun kimi görünür. Mən bunu növbəti hissədə izah edəcəm,

Pozitivizm tədqiqatın məqsədlərini, müvafiq tədqiqat metodlarını və tədqiqatçı ilə tədqiq olunan arasındakı əlaqəni özündə cəmləşdirən fərziyyələr toplusudur. Tədqiqatın məqsədləri baxımından pozitivistlər təbii dünyanın davranışını tənzimləyən səbəb-nəticə əlaqələri və fundamental qanunları araşdırmağa və qiymətləndirməyə çalışırlar.

İdarəetmə və mühasibat uçotu sahəsində pozitivistlər hadisələr arasında, asılı və müstəqil dəyişənlər arasında hər hansı səbəb-nəticə əlaqəsinin mövcudluğunu müəyyən etməyə çalışırlar və təşkilatların işləmə üsullarına təsir edən və ya onları tənzimləyən qanunlar yaradırlar (Johnson və Duberley 2000). Vəhət, bu tədqiqat asılı dəyişən (qazancın idarə edilməsi) ilə korporativ idarəetmə xüsusiyyətləri ilə bağlı bəzi müstəqil dəyişənlər, xüsusən də direktorlar şurasının xüsusiyyətləri arasında əlaqənin olub-olmadığını müəyyən etməyə çalışır.

Pozitivizm metodologiyasındakı fərziyyələrə müraciət edərək təşkilatların iş mexanizmini başa düşmək üçün təbiət elminin metodlarını sosial elmdə tətbiq etmək istəyirlər, çünki onlar təşkilati hadisələrin sabit və müşahidələrdən asılı olmadığını güman edirdilər. Pozitivizm metodologiyası rəqəmsal məlumatların toplanması, təhlili və sonra statistik testlərin tətbiqi ilə obyektiv ölçülə bilən fakt, hadisə və ya vəziyyət kimi müşahidə edilə bilən hadisələrin ölçülməsinə yönəlmişdir. Pozitivizm paradigmasında qanunlar, ümumi ifadələr və ya modellər kimi nəticələr əldə etmək üçün fərziyyələri və fərziyyələri yoxlamaq üçün istifadə olunan modeli təsdiqləmək üçün istifadə olunur. Qeyd etmək olar ki, pozitivizm sosial və təbiət elminin məntiq və metodlarının vəhdətidir.

Bundan əlavə, pozitivizmin inancında müşahidəçinin geri çəkilib dünyanı obyektiv şəkildə müşahidə edə biləcəyi bəzi neytral məqamlar və nəzəri müşahidə dilinin mövcudluğu var. Bu səbəbdən də, pozitivistlər hiss vasitəsilə müşahidəyə üstünlük verirdilər və biliyin ancaq hisslər vasitəsilə dünyaya daxil olmaq yolu ilə qurulacağını güman edirdilər. Üstəlik, onlar da belə bir müşahidənin neytral, obyektiv və dəyərsiz ola biləcəyinə inanırdılar. Pozitivist paradigmanın və digər əsas

fərziyyəni tədqiqat prosesində tədqiqatçının rolu baxımdan formalaşdıran vacib yanaşmalardan biridir.

Pozitivizm tədqiqatlarında tədqiqatçının rolu obyektiv yanaşma yolu ilə məlumatların toplanması və şərhini ilə məhdudlaşır, halbuki tədqiqat nəticələri adətən müşahidə edilə bilən və ölçülə bilən olur. Başqa sözlə desək, tədqiqatçıların hadisələri araşdırarkən obyektiv mövqe və baxış sərgiləmələri nəzərdə tutulur. Xüsusilə idarəetmə sahəsində, pozitivistlər, düzgün qərar qəbul etmək üçün menecerlərin ətraf mühit və digər xarici amillər tərəfindən idarə olunacağını güman edirdilər.

Bundan əlavə, elm pozitivizmdən yaranır və paradigma dini, siyasi və ya emosional aspektlər kimi cəmiyyətin təsirindən kənarında mövcud olmalıdır. Konkret olaraq, müəyyən mənada pozitivist idarəetmədə tədqiqat yanaşmaları siyasi faktor, eləcə də təşkilatda fərdi hiss etmə prosesini nəzərə almaz. Fenomenin subyektiv aspektləri göz ardı edilmək və ya hər hansı gözlənilməz dəyişkənliyi izah edən vasitəçi dəyişən hesab edilmə meylinə malik idi (Johnson və Duberley 2000)

Crowther və Lancaster (2009) bildirir ki, bir qayda olaraq, pozitivist tədqiqatlar adətən deduktiv yanaşmadan istifadə edir, halbuki induktiv tədqiqat yanaşması adətən fenomenologiya fəlsəfəsi ilə əlaqələndirilir. Üstəlik, pozitivizm tədqiqatçıların faktlara diqqət yetirməli olduğu nöqtəyi-nəzərdən bəhs edir, fenomenoloq isə mənaya diqqət yetirir və insan marağını təmin edir. Nəticə olaraq, pozitivist sosial elm adamları ölçülə bilən müşahidə edilə bilən hadisələri öyrənməyə və öz müşahidələrindən insan davranışını izah edən ümumi qanunlar yaratmağa çalışırlar. Və inanırdılar ki, dünya qanunlarını inkişaf etdirmək üçün müşahidələri təkrarlayaraq bilik yaranacaq.

Tədqiqat sualları baxımından bu tədqiqat korporativ idarəetmə xüsusiyyətləri ilə mənfəətin idarə edilməsi ehtimalı arasında əlaqənin olub-olmadığını müəyyən etməyə çalışır. Başqa sözlə desək, tədqiqatçı onların arasında səbəb-nəticə əlaqəsini araşdırmağa çalışır, ona görə də bu tədqiqata uyğun olan qnoseoloji yanaşma pozitivizmdir. Tədqiqatçı tədqiq olunan şirkətlərin illik və maliyyə hesabatlarında

məlumat toplamaq, təsviri statistika, korrelyasiya və reqressiya təhlili kimi statistik testləri tətbiq etməklə bu fenomeni müşahidə etmək məqsədi ilə dayanır. Nəhayət, tədqiq olunan problemin mənzərəsini təqdim etmək üçün nəticələrin şərhı və araşdırılması qurulacaq.

Təsviri statistika, nümunənin əsas xüsusiyyətlərini orta, standart sapma, maksimum və minimum kimi bəzi göstəricilər vasitəsilə mənalı şəkildə təsvir etməyə və ya ümumiləşdirməyə kömək edən məlumatların təhlilinə verilən termindir. Bu, tədqiqatçılara böyük həcmdə məlumatları həssas şəkildə sadələşdirməyə və tədqiqat məlumatlarının ümumi görünüşünü təmin etməyə kömək edir, beləliklə, tədqiqatçılara təhlil edilmiş məlumatlardan əlavə ilkin nəticələr çıxarmağa imkan verir.

Korrelyasiya müstəqil və asılı dəyişənlər arasındakı əlaqəni araşdırmaq üçün istifadə olunan bir texnikadır. Başqa sözlə, o, dəyişən cütlərinin əlaqəli olub-olmadığını və nə dərəcədə güclü olduğunu göstərə bilər. Bir neçə korrelyasiya üsulları mövcuddur, lakin Pearson korrelyasiyası ən çox yayılmış növ hesab olunur və buna görə də müəllif hazırkı tədqiqatda bu texnikanı tətbiq etmişdir.

Əlavə olaraq, korrelyasiya texnikası, gözləniləndən fərqli olan dəyişənlər arasında korrelyasiya ilə modelə təsir göstərə bilən nümunə məlumatlarında çox-ko-xəttiliyin müəyyən edilməsində də faydalıdır.

Reqressiya təhlili asılı dəyişənin müstəqil dəyişənlərin necə təsir etdiyini araşdırmaq üçün tətbiq olunan statistik vasitədir. Başqa sözlə, bu üsul dəyişənlər arasındakı əlaqəni araşdırmaq üçün istifadə olunur. Bu tədqiqatda korporativ idarəetmə xüsusiyyətləri ilə mənfəətin idarə edilməsi halları arasında əlaqənin olub-olmadığını və bu əlaqənin necə olduğunu müəyyən etmək üçün adi ən kiçik kvadratlar (OLS) tətbiq ediləcək.

2.2 Hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi və real mənfəətin idarə edilməsi

Hesablamaların qazancının idarə edilməsini ölçmək üçün ümumi hesablamaları qeyri-ixtiyari və diskresion hesablamalara bölünür, sonrakılar isə idarəetmə manipulyasiyasına daha çox məruz qalır (Zang, 2012). Nəticədə, hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi imzalanmış ixtiyari hesablamalar əsasında ölçüləcək ki, bu da təkcə mənfəətin idarə edilməsinin həcmi deyil, həm də qazanclara artan və ya azalan təsiri göstərir.

Diskresion hesablamalara çatmaq üçün ilk növbədə qeyri-diskresion hesablamaları ölçülməlidir. Əvvəlki tədqiqatlardan sonra Dechow və digərləri tərəfindən dəyişdirilmiş Jones (1991) modelindən istifadə etməklə yanaşı (1995), həm iqtisadi vəziyyətlərə (Jones, 1991), həm də şirkətlərin maliyyə göstəricilərinə (Dechow, 1995) nəzarət edən qeyri-diskret hesablamaların ölçülməsi üçün müvafiq modeldən istifadə edilir.

$$\frac{TA_{it}}{AT_{it-1}} = \alpha_1 \frac{1}{AT_{it-1}} + \alpha_2 \frac{\Delta CR_{it}}{AT_{it-1}} + \alpha_3 \frac{\Delta PPE_{it}}{AT_{it-1}} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Burada aşağıdakı amillər nəzərə alınmalıdır:

- TA_{it} -bu, əməliyyat fəaliyyətindən əldə edilən xalis gəlir və pul vəsaitlərinin hərəkəti arasındakı fərq kimi müəyyən edilən t ilində i şirkəti üçün cəmi hesablamalardır.

- $\Delta CR_{i,t}$ -bu, i firması üzrə satışların $t-1$ -ci ildən t ilə dəyişməsi minus i firması üzrə debitor borclarının $t-1$ -ci ildən t ilinə dəyişməsidir.

- ΔPPE_{it} -bu, i şirkəti üçün t ili ilə $t-1$ ili arasında ümumi torpaq, tikili və avadanlıqların fərqidir.

- Bütün bu dəyişənlər heteroskedastiklik probleminin qarşısını almaq üçün gecikmiş ümumi aktivlər (AT) ilə ölçülür (Jones, 1991).

Regressiya (1) sənaye illəri ərzində kəsiyi olaraq qiymətləndirilir və qeyri-ixtiyari hesablamalar regressiyadan (1) təxmin edilən əmsallardan istifadə etməklə qiymətləndirilir. Faktiki və qeyri-ixtiyari hesablamalar arasındakı fərq, qeyri-diskresion hesablamalar verir ki, bu da hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsinin ölçüsüdür.

(Dechow, 1998 və Roychowdhury, 2006) real qazancın idarə edilməsi üçün etibarlı sənədlər hazırlamışlar və bir sıra sonrakı tədqiqatlar etibarnamələrin etibarlılığına dair sübutlar təqdim etmişdir (Cohen, 2008; Athanasakou, 2011; Zang, 2012). Mövcud ədəbiyyatdan sonra üç fərdi etibarnamə araşdırılır:

- istehsal xərclərinin anormal səviyyələri,
- əməliyyatlardan pul vəsaitlərinin hərəkəti,
- firmaların real gəlirlərinin idarə edilməsini müəyyən etmək üçün ixtiyari xərclər.

İstehsal səviyyəsinin yüksəldilməsi vahidə düşən sabit xərcləri aşağı saldığından firmalar həddindən artıq istehsal yolu ilə satış xərclərini azaldaraq qazancları idarə edə bilirlər. Bu, qeyri-adi dərəcədə yüksək istehsal xərcləri ilə nəticələnir. İstehsal məsrəflərinin anormal səviyyələrini müəyyən etmək üçün ilk növbədə onların normal səviyyələrini qiymətləndirmək lazımdır. Roychowdhury (2006), istehsal xərclərinin normal səviyyələrini aşağıdakı kimi qiymətləndirir:

$$\frac{PROD_{i,t}}{AT_{i,t-1}} = \alpha_0 + \beta_1 \frac{1}{AT_{i,t-1}} + \beta_2 \frac{S_{i,t}}{AT_{i,t-1}} + \beta_3 \frac{\Delta S_{i,t}}{AT_{i,t-1}} + \beta_4 \frac{\Delta S_{i,t-1}}{AT_{i,t-1}} + e_{i,t} \quad (2)$$

Burada aşağıdakı amillər nəzərə alınmalıdır:

- $PROD_{i,t}$ -bu, t ilində i firması üçün istehsal xərcləridir, satışın dəyəri üstəgəl inventarda dəyişiklik kimi müəyyən edilir;
- $S_{i,t}$ -bu, t ilində i firmasının satışlarıdır.
- Bütün bu dəyişənlər heteroskedastiklik probleminin qarşısını almaq üçün gecikmiş ümumi aktivlər (AT) ilə ölçülür.

Regressiya (2) hər bir sənaye ili üçün kəsiyi olaraq qiymətləndirilir və istehsal xərclərinin normal səviyyələri (2)-dən təxmin edilən əmsallardan istifadə etməklə hesablanır. İstehsal xərclərinin qeyri-normal səviyyələri istehsal xərclərinin faktiki və normal səviyyələri arasındakı fərqə bərabərdir.

Firmalar həmçinin qiymət endirimləri və ya daha yumşaq kredit şərtləri vasitəsilə satışları sürətləndirməklə qazanclarını idarə edə bilirlər. Bu da öz növbəsində nağd pul axınının qeyri-adi dərəcədə aşağı olmasına gətirib çıxarır. Roychowdhury (2006) tədqiqatlarına əsasən, satışları sürətləndirən firmaları müəyyən etmək üçün aşağıdakı regressiya həyata keçirilir:

$$\frac{CFO_{i,t}}{AT_{i,t-1}} = \alpha_0 + \beta_1 \frac{1}{AT_{i,t-1}} + \beta_2 \frac{S_{i,t}}{AT_{i,t-1}} + \beta_3 \frac{\Delta S_{i,t}}{AT_{i,t-1}} + \beta_4 ROA_{i,t-1} + e_{i,t} \quad (3)$$

Burada;

- $CFO_{i,t}$ –bu, t ilində i firmasının əməliyyatlarından pul vəsaitlərinin hərəkətidir.
- $S_{i,t}$ -bu, t ilində i firmasının satışlarıdır.
- Bütün bu dəyişənlər heteroskedastiklik probleminin qarşısını almaq üçün gecikmiş ümumi aktivlər (AT) ilə ölçülür.

Əməliyyatlar üzrə pul vəsaitlərinin hərəkətinin qeyri-normal səviyyəsi-əməliyyatlar üzrə pul vəsaitlərinin hərəkətinin faktiki və normal səviyyələri arasındakı fərkdir, burada sonuncu regressiyada verilmiş əmsallardan (3) istifadə edilməklə hesablanır, hər bir sənaye ili üçün hesablanır.

Son olaraq, daha yüksək xalis mənfəət əldə etmək üçün ixtiyari xərclər özbaşına kəsilə bilər. Bu da öz növbəsində diskresion xərclərin qeyri-adi dərəcədə aşağı olmasına gətirib çıxarır. Roychowdhury-dən (2006) sonra, ixtiyari xərcləri azaltan firmaları müəyyən etmək üçün aşağıdakı regressiyanı həyata keçirmək daha məqsədamüvafiq olar:

$$\frac{DISX_{i,t}}{AT_{i,t-1}} = \alpha_0 + \beta_1 \frac{1}{AT_{i,t-1}} + \beta_2 \frac{S_{i,t}}{AT_{i,t-1}} + e_{i,t} \quad (4)$$

Burada:

- $DISX_{i,t}$ -bu, t ilində i şirkəti üçün ixtiyari xərclərdir;
- $S_{i,t}$ -bu, t ilində i firmasının satışlarıdır.
- Bütün bu dəyişənlər heteroskedastiklik probleminin qarşısını almaq üçün gecikmiş ümumi aktivlər (AT) ilə ölçülür.

Diskresion xərclərin qeyri-normal səviyyəsi ixtiyari xərclərin faktiki və normal səviyyələri arasındakı fərkdir, burada sonuncu reqressiyadan (4) təxmin edilən əmsallardan istifadə etməklə hesablanır, hər bir sənaye ili üçün kəsiyi hesablanır.

Satış səviyyələri nəzərə alınmaqla, əməliyyatlardan ya qeyri-adi dərəcədə aşağı pul vəsaitləri axınına (ixtiyari xərclər) və ya qeyri-adi dərəcədə yüksək istehsal xərclərinə malik olan firmalar REM-də iştirak etmiş sayılırlar. Mövcud tədqiqatlara bənzər şəkildə, REM etibarnamələrinin şərhini asanlaşdırmaq üçün əməliyyatlardan və ixtiyari xərclərdən anormal pul vəsaitlərinin hərəkəti mənfi 1-ə vurulur. Həmçinin real mənfəətin idarə edilməsinin ümumi təsirini ölçmək üçün üç fərdi etibarnaməni birləşdirərək real qazanc idarəçiliyinin məcmu ölçüsü hesablandı (Cohen, 2008; Zang, 2012). Buna görə də, hər hansı real mənfəətin idarə edilməsi proksisinin müsbət dəyəri və ya onun məcmu ölçüsü mənfəətin manipulyasiyası kimi qəbul edilir.

2.3 Empirik model və məlumat bazası

Aşağıdakı OLS reqressiyaları Böyük Britaniya firmalarının müvafiq olaraq faiz əhatə dairəsi üzrə mühasibat uçotuna əsaslanan müqavilə pozuntularından (H1 və H2) qaçmaq üçün hesablamalardan və real mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edib-etmədiyini yoxlamaq üçün həyata keçirilmişdir:

$$REM_PROXY_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 IC_COV_{i,t} + \alpha_2 MTB_{i,t} + \alpha_3 SALES_GR_{i,t} + \alpha_4 ROA_{i,t} + \alpha_5 SIZE_{i,t} + \alpha_6 LEV_{i,t} + \alpha_7 ZSCORE_{i,t} + \alpha_8 A_REM_{i,t} + \varepsilon_{i,t} (5)$$

$$AEM = \alpha_0 + \alpha_1 IC_COV_{i,t} + \alpha_2 MTB_{i,t} + \alpha_3 SALES_GR_{i,t} + \alpha_4 ROA_{i,t} + \alpha_5 SIZE_{i,t} + \alpha_6 LEV_{i,t} + \alpha_7 ZSCORE_{i,t} + \alpha_8 AEM_{i,t} + \varepsilon_{i,t} (6)$$

Burada aşağıdakı amillər nəzərə alınmalıdır:

- $AEM_{i,t}$ -bu, t ilində i firması üçün ixtiyari hesablamalardır,
- $REM_PROXY_{i,t}$ –bu, t ilində i firması üçün real mənfəətin idarə edilməsi proksisidir ki, bu da dörd real mənfəətin idarə edilməsi etibarnaməsindən birinə aiddir: $A_REM_{i,t}$, $A_PROD_{i,t}$, $A_CFO_{i,t}$ və $A_DISX_{i,t}$

- $IC_COX_{i,t}$ –bu, faizin ödənilməsi üzrə borc müqaviləsinin faktiki dəyərinin faizlərin ödənilməsi üzrə borc müqaviləsinin həddi dəyərinə bölünməsi kimi müəyyən edilən faiz ödəməsi şərtidir.

Mənfəətin idarə edilməsi üzrə yanaşmaların təfsirini sadələşdirmək üçün $A_CFO_{i,t}$ və $A_DISX_{i,t}$ -ni mənfə birə vurduqda, α_1 -in (5) və (6) modellərində əhəmiyyətli dərəcədə müsbət olacağını gözlənilir.

Əvvəlki araşdırmalardan sonra (Fan, Thomas və Yu 2018; Franz, HassabElnaby və Lobo 2014) xətti reqressiya modellərinə (5) və (6) nəzarət dəyişənləri kimi $SALES_GR$, ROA , $SIZE$, LEV and $A_REM(AEM)$ əlavə edilir.

- MTB , aktivlərin bazar dəyərinin aktivlərin ümumi dəyərinə nisbəti kimi müəyyən edilən bazarın balans nisbətidir.
- $SALES_GR$, cari ilin satışlarından geridə qalan il satışları ilə miqyaslanmış gecikmiş il satışları kimi müəyyən edilən satışlarda faiz dəyişikliyi. Bu dəyişən böyümə imkanlarına nəzarət etmək üçün daxil edilmişdir.

- ROA, cəmi aktivlər üzrə miqyaslanmış xalis gəlir kimi müəyyən edilən aktivlərin gəlirlidir. Bu dəyişən firmanın əməliyyat performansının təsirinə nəzarət kimi daxil edilir.
- SİZE, ümumi aktivlərin təbii loqarifmidir və firma ölçüsünə nəzarət etmək üçün əlavə edilir.
- LEV, ümumi borcun ümumi aktivlərə bölünməsi kimi müəyyən edilən leverage nisbətidir.
- ZSCORE, Taffler (1983) Z-balının dəyəridir.
- Mənfəətin idarə edilməsi üzrə etibarnamələrin əvəzedici mexanizmlərinə nəzarət etmək üçün $A_REM(AEM)$ daxil edirik.
- Ən sonda, vaxt və sənaye effektlərinə nəzarət etmək üçün il və sənaye dummies daxil edirəm.

Nümunə seçimi 2005 və 2014-cü illər arasında Compustat Global-da fəaliyyət göstərən və ya müflis olan bütün Böyük Britaniya firmaları ilə başlayır. Tədqiqat 2005-ci ildən başlanılır, çünki Böyük Britaniya dövlət firmalarından 2005-ci ildən etibarən MHBS-ya əməl etmələri tələb olunurdu. Əvvəlki araşdırmalar izləndi və maliyyə və kommunal şirkətləri istisna edildi. Bunun səbəbi maliyyə firmalarının fərqli maliyyə hesabat mühitinə malik olması və kommunal şirkətlərin daha çox proqnozlaşdırıla bilən qazanc artımı olmasıdır.

Həmçinin real və ya hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi tədbirlərini qiymətləndirmək üçün məlumatların mövcud olmadığı firma ili müşahidələri istisna edildi. Faiz müqavilələri üzrə məlumatlar şirkətin illik hesabatlarından əl ilə əldə edilir. Nəticə etibarilə, son nümunə 559 firma ili müşahidəsindən ibarətdir.

III FƏSİL . BANKLARIN MÜQAVİLƏLƏRDƏ DAVRANIŞLARININ ANALİZİNİN NƏTİCƏLƏRİ

3.1. Təsviri təhlil

Şəkil 1 əsas dəyişənlərin təsviri statistikasını göstərir. Orta faiz dərəcəsi 2,7, orta isə 3,93-dür. Hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsinin medianı (ortası) - 0,001(0,002) təşkil edir ki, bu da Böyük Britaniyada AEM-nin istifadəsinin çox məhdud olduğunu göstərir. Beləliklə, onlar müqavilənin pozulmasının qarşısını almaq üçün iqtisadi cəhətdən əhəmiyyətli təsir göstərə bilər. Real mənfəətin idarə edilməsinin məcmu ölçüsünün median (orta) dəyəri, istehsal xərclərinin qeyri-normal səviyyələri və diskresion xərclərin qeyri-normal səviyyələri müsbətdir. Bunlar, Böyük Britaniya firmalarına borc müqaviləsinin pozulmasının qarşısını almaq üçün REM-dən istifadə etmək imkanlarını təklif edir.

Şəkil 1. Xülasə statistika

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
DƏYİŞƏNLƏR	N	Mean	25 th	Median	75 th	SD
<i>IC_COX</i>	559	3.933	1.870	2.778	4.535	3.669
<i>A_PROD</i>	559	0.0171	-0.0738	0.0333	0.110	0.175
<i>AEM</i>	559	-0.001	-0.0311	0.002	0.0368	0.0588
<i>ZSCORE</i>	559	3.918	1.140	3.710	6.700	4.872
<i>ROA</i>	559	0.141	0.0938	0.128	0.176	0.0734
<i>LEV</i>	559	0.281	0.178	0.253	0.353	0.165
<i>SIZE</i>	559	5.538	4.662	5.537	6.444	1.464
<i>SALE_GR</i>	559	0.0468	-0.0330	0.0338	0.107	0.172
<i>MTB</i>	559	1.596	0.257	0.758	1.833	4.679
<i>REM</i>	559	0.0428	-0.121	0.0647	0.220	0.303
<i>A_CFO</i>	559	-0.0153	-0.0477	-0.00909	0.0233	0.0670
<i>A_DISX</i>	559	0.0407	-0.0521	0.0513	0.137	0.147

Mənbə: Araşdırmadan əldə olunan məlumatlar əsasında müəllifin hesablamaları

Bu şəkil tədqiqatda istifadə olunan dəyişənlərin təsviri statistikasını göstərir.

- _PROD qeyri-normal istehsal dəyəridir;
- A_CFO əməliyyatlardan anormal pul vəsaitlərinin hərəkətidir;
- A_DISX anormal ixtiyari xərclərdir;
- AEM ixtiyari hesablamalardır;
- IC_COX faizlərin əhatə dairəsi üzrə müqavilənin həyata keçirilməsidir;
- MTBbazar dəyərinin ilkin dəyəərə nisbətidir;
- SALES_GR - satışlarda faiz dəyişməsidir;
- ROA aktivlərin qaytarılmasıdır;
- SIZE cəmi aktivlərin natural loqarifmidir;
- LEV leverage nisbətidir;
- ZSCORE Taffler (1983) Z-balının dəyəridir.
- AEM ixtiyari hesablamalardır.

3.2 Əsas təhlil

Şəkil 2, sütunlar (1) – (3) reqressiyanın nəticələrini təqdim edir (5), burada A_PROD, A_CFO və A_DISX asılı dəyişənlər kimi istifadə olunur. Sütun (1) məcmu qeyri-normal istehsal xərcləri ilə faizlərin ödənilməsi ilə bağlı öhdəliklərin boşaldılması arasında 1% səviyyəsində əhəmiyyətli dərəcədə mənfi əlaqənin olduğunu göstərir. Bu, firmaların faiz ödəməsi ilə bağlı müqavilə pozuntularından qaçmaq üçün anormal istehsalı artırdığını göstərir. Sütun (2) həmçinin göstərir ki, IC_COV əmsalı mənfi və qeyri-adi ixtiyari xərclər üçün əhəmiyyətlidir və bu, firmaların faizlərin ödənilməsi şərtinin pozulmasının qarşısını almaq üçün qeyri-normal ixtiyari xərcləri azaltmasını nəzərdə tutur. Bununla belə, (3) sütununda IC_COV əmsalı əhəmiyyətsiz olduğu üçün əməliyyatlardan anormal pul vəsaitlərinin

hərəkətinə dair sübut tapıla bilmədi. Bütövlükdə, Şəkil 2-dəki tapıntılar göstərir ki, firmalar, faizlərin ödənilməsi ilə bağlı öhdəliklərin boşaldılması çərçivəsində qalmaq üçün, xüsusən də anormal istehsal xərcləri və qeyri-normal ixtiyari xərclər vasitəsilə real mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edirlər.

Şəkil 2. Borc müqaviləsinin pozulması və real gəlirlərin idarə edilməsi

DƏYİŞƏNLƏR	(1) <i>A_PROD</i>	(2) <i>A_DISX</i>	(3) <i>A_CFO</i>
<i>IC_COV</i>	-0.007*** (-2.921)	-0.005** (-2.383)	0.001 (1.433)
<i>MTB</i>	-0.003** (-2.142)	-0.004*** (-3.203)	0.000 (1.127)
<i>ROA</i>	-0.933*** (-7.305)	0.009 (0.079)	-0.654*** (-19.466)
<i>LEV</i>	-0.094 (-1.618)	-0.204*** (-4.064)	0.016 (1.049)
<i>SIZE</i>	0.008 (1.369)	0.008* (1.680)	-0.000 (-0.125)
<i>SALE_GR</i>	0.283*** (5.983)	-0.075* (-1.820)	0.092*** (7.374)
<i>ZSCORE</i>	0.001 (0.386)	0.001 (1.006)	-0.002*** (-3.754)
<i>AEM</i>	-0.018 (-0.143)	-0.053 (-0.496)	0.320*** (9.861)
Constant	0.112* (1.660)	-0.048 (-0.811)	0.117*** (6.569)
Industry fixed effects	Yes	Yes	Yes
Year fixed effects	Yes	Yes	Yes
Observations	559	559	559
Adjusted R-squared	0.1774	0.1252	0.6125

Mənbə: Araşdırmadan əldə olunan məlumatlar əsasında müəllifin hesablamaları

Bu şəkil faizlərin ödənilməsi ilə bağlı müqavilənin həyata keçirilməsi real mənfəətin idarə edilməsinə təsirini araşdırmaq üçün reqressiya nəticələrini göstərir.

- A_PROD qeyri-normal istehsal dəyəridir;
- A_CFO əməliyyatlardan anormal pul vəsaitlərinin hərəkətidir;
- A_DISX anormal ixtiyari xərclərdir;
- IC_COX faizlərin əhatə dairəsi üzrə müqavilənin boşaldılmasıdır;
- MTB bazar dəyərinin ilkin dəyərə nisbətidir;
- SALES_GR - satılarda faiz dəyişməsidir;
- ROA aktivlərin qaytarılmasıdır;
- SIZE cəmi aktivlərin natural loqarifmidir;
- LEV leverage nisbətidir;
- ZSCORE Taffler (1983) Z-balının dəyəridir.
- AEM ixtiyari hesablamalardır.
- Mötərizədə t-statistika. ***/**/* müvafiq olaraq 1%/5%/10% (iki quyruqlu) səviyyələrdə əhəmiyyətini göstərir.

Şəkil 3, sütun (1) tam seçmə üçün reqressiyanın (6) nəticələrini, (2) və (3) sütunlar isə hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi tədbirinin daha böyük və daha kiçik olduğu firmalar seçmələri üçün reqressiyanın (6) nəticələrini təqdim edir. müvafiq olaraq sıfırdan. Sütun (1) göstərir ki, ixtiyari hesablamalar və borc müqaviləsinin boşalması arasında əlaqə müsbət və əhəmiyyətlidir. Bu onu göstərir ki, firmalar müqavilə pozuntularına yaxınlaşdıqca hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsindən istifadəni azaldılar.

Belə hesab edilir ki, bu nəticə hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi tədbiri sıfırdan böyük olduqda qüvvəyə minir, lakin hesablamalar üzrə mənfəətin idarə olunma tədbiri sıfırdan kiçik olduqda bu nəticəyə uyğun gəlmir. Bu nəticələr, öhdəsindən gəlməkdə zəiflik olan firmaların real mənfəətin idarə edilməsindən

istifadə etməsi nəzərə alınmaqla izah edilə bilər. Başqa sözlə, nəticələr göstərir ki, firmalar şərti boşluqda qalmaq üçün real və hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsindən istifadə edirlər (Roychowdhury 2006).

Şəkil 3. Borc müqaviləsinin pozulması və hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi

DƏYİŞƏNLƏR	(1) <i>AEM</i>	(2) <i>AEM>0</i>	(3) <i>AEM<0</i>
<i>IC_COV</i>	0.003*** (3.238)	0.002*** (3.059)	-0.000 (-0.125)
<i>MTB</i>	0.000 (0.292)	0.001* (1.853)	-0.002** (-2.332)
<i>ROA</i>	-0.154*** (-3.283)	0.035 (0.834)	-0.062 (-1.224)
<i>LEV</i>	-0.043** (-2.077)	-0.016 (-0.894)	-0.060*** (-2.689)
<i>SIZE</i>	0.002 (0.794)	-0.003** (-2.012)	0.003 (1.290)
<i>SALE_GR</i>	0.017 (1.005)	-0.018 (-1.270)	0.026 (1.403)
<i>ZSCORE</i>	-0.000 (-0.146)	-0.000 (-0.388)	0.001 (1.429)
<i>A_REM</i>	0.010 (1.145)	0.001 (0.102)	0.010 (1.007)
Constant	0.048** (2.002)	0.070*** (4.222)	-0.029 (-0.915)
Industry fixed effects	Yes	Yes	Yes
Year fixed effects	Yes	Yes	Yes
Observations	559	285	274
Adjusted R-squared	0.0914	0.1614	0.1100

Mənbə: Araşdırmadan əldə olunan məlumatlar əsasında müəllifin hesablamaları

Bu şəkil faizlərin ödənilməsi ilə bağlı müqavilənin boşaldılmasının hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsinə təsirini araşdırmaq üçün reqressiya nəticələrini göstərir.

- AEM ixtiyari hesablamalardır;
- IC_COX faizlərin əhatə dairəsi üzrə müqavilənin həyata keçirilməsidir;
- MTB bazar dəyərinin ilkin dəyərə nisbətidir;
- SALES_GR satışda faiz dəyişikliyidir;
- ROA aktivlərin qaytarılmasıdır;
- SIZE cəmi aktivlərin natural loqarifmidir;
- LEV leverage nisbətidir;
- ZSCORE Taffler (1983) Z-balının dəyəridir.
- A_REM ümumi real mənfəətin idarə edilməsidir.
- Mötərizədə t-statistika. ***/**/* müvafiq olaraq 1%/5%/10% (iki quyruqlu) səviyyələrdə əhəmiyyətini göstərir.

Analizin əsasında real gəlirlərin idarə edilməsinin fərdi ölçülərinə diqqət yetirilir. Aşağıda real gəlirlərin idarə edilməsinin ümumiləşdirilmiş ölçüləri üçün əsas təhlili göstərilir. Göstərilmiş məcmu ölçülərdən istifadə edilir: A_REM A_PROD, A_CFO (mənfə 1-ə vurulur) və A_DISX (mənfə 1-ə vurulur) cəmidir; A_REM1 A_PROD və A_DISX cəmidir (mənfə 1-ə vurulur); A_REM2 A_PROD və A_CFO 9-un mənfə 1-ə vurulan cəmidir).

Nəticələr Şəkil 4-də verilmişdir. Bu şəkildən belə anlaşılır ki, faizlərin ödənilməsi ilə bağlı öhdəliklərin boşaldılması real mənfəətin idarə edilməsinin bütün ümumiləşdirilmiş tədbirləri ilə mənfə və əhəmiyyətli dərəcədə əlaqələndirilir. Bu onu göstərir ki, real qazancın idarə edilməsi firmaların müqavilə limitləri daxilində qalmaq üçün istifadə etmələri üçün əlverişli üsuldur.

Şəkil 4. Borc müqaviləsinin pozulması və ümumi real gəlirin idarə edilməsi

	(1)	(2)	(3)
DƏYİŞƏNLƏR	<i>A_REM</i>	<i>A_REM1</i>	<i>A_REM2</i>
<i>IC_COV</i>	-0.011*** (-2.662)	-0.011*** (-2.792)	-0.004* (-1.900)
<i>MTB</i>	-0.007*** (-2.751)	-0.007*** (-2.945)	-0.004*** (-2.899)
<i>ROA</i>	-1.563*** (-7.208)	-0.929*** (-4.357)	-0.630*** (-5.681)
<i>LEV</i>	-0.262*** (-2.667)	-0.281*** (-2.904)	-0.180*** (-3.582)
<i>SIZE</i>	0.016 (1.593)	0.016* (1.679)	0.008 (1.506)
<i>SALE_GR</i>	0.293*** (3.648)	0.210*** (2.650)	0.014 (0.340)
<i>ZSCORE</i>	0.000 (0.074)	0.002 (0.636)	-0.000 (-0.140)
<i>AEM</i>	0.240 (1.145)	-0.072 (-0.350)	0.260** (2.423)
Constant	0.178 (1.546)	0.060 (0.528)	0.069 (1.168)
Industry fixed effects	Yes	Yes	Yes
Year fixed effects	Yes	Yes	Yes
Observations	559	559	559
Adjusted R-squared	0.2071	0.1323	0.2152

Mənbə: Araşdırmadan əldə olunan məlumatlar əsasında müəllifin hesablamaları

Bu şəkildə faizlərin ödənilməsi üzrə müqavilənin boşaldılmasının ümumi real mənfəətin idarə edilməsinə təsirini araşdırmaq üçün reqressiya nəticələri göstərilir.

- *A_REM*- *A_PROD*, *A_CFO* və *A_DISX* cəmidir.
- *A_REM1* *A_PROD* və *A_DISX* cəmidir.

- A_REM2- A_PROD və A_CFO cəmidir.
- IC_COX faizlərin əhatə dairəsi üzrə müqavilənin boşaldılmasıdır;
- MTB bazar dəyərinin ilkin dəyərə nisbətidir;
- SALES_GR satışda faiz dəyişikliyidir;
- ROA aktivlərin qaytarılmasıdır;
- SIZE cəmi aktivlərin natural loqarifmidir;
- LEV leverage nisbətidir;
- ZSCORE Taffler (1983) Z-balının dəyəridir.
- AEM ixtiyari hesablamalardır.
- Mötərizədə t-statistika ***/**/* müvafiq olaraq 1%/5%/10% (iki quyruqlu) səviyyələrdə əhəmiyyətini göstərir.

Aşağıda təsvir edilmiş nümunə maliyyə böhranı dövrünü (2007-2009) əhatə edir. Nəticələrin etibarlılığını yoxlamaq üçün böhran dövrünü istisna etdikdən sonra əsas təhlili təxmin edilir. Nəticələr Şəkil 5-da verilmişdir və müxtəlif aspektlərdən də əsaslandırılmışdır.

Tapılır ki, faizlərin ödənilməsi ilə bağlı müqavilənin həyata keçirilməsi mənfi (müsbət) və bütün real (hesablamalar) mənfəətin idarə edilməsi ilə əhəmiyyətli dərəcədə bağlıdır. Bu nəticələr müvafiq əsasda tədqiqatdakı tapıntılara uyğundur və müvafiq araşdırma predmətləri vardır. Eyni zamanda bu tədqiqatın sonrakı gedişatı üçün vacib amil rolunu oynamağa və istiqamətləndirmələr aparmağa davam etməyə kömək edir.

**Şəkil 5. Borc müqaviləsinin pozulması və real/hesablanan gəlirlərin idarə edilməsi:
Böhran dövrü istisna olmaqla**

DƏYİŞƏNLƏR	(1) <i>A_REM</i>	(2) <i>AEM</i>
<i>IC_COV</i>	-0.013*** (-2.906)	0.003*** (3.259)
<i>MTB</i>	-0.004 (-1.274)	-0.000 (-0.739)
<i>ROA</i>	-1.587*** (-6.039)	-0.190*** (-3.535)
<i>LEV</i>	-0.379*** (-2.955)	-0.015 (-0.584)
<i>SIZE</i>	0.011 (0.896)	0.004* (1.815)
<i>SALE_GR</i>	0.292*** (2.966)	0.024 (1.243)
<i>ZSCORE</i>	0.003 (0.971)	0.001 (0.741)
<i>AEM</i>	0.176 (0.667)	
<i>A_REM</i>		0.007 (0.667)
Constant	0.207* (1.670)	0.029 (1.166)
Industry fixed effects	Yes	Yes
Year fixed effects	Yes	Yes
Observations	396	396
Adjusted R-squared	0.2223	0.1170

Mənbə: Araşdırmadan əldə olunan məlumatlar əsasında müəllifin hesablamaları

Bu şəkil, böhran dövrü (2007-2009) istisna olmaqla, faizlərin ödənilməsi üzrə öhdəliklərin həyata keçirilməsinin real və hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsinə təsirini araşdırmaq üçün regressiya nəticələrini göstərir.

- A_REM ümumi real mənfəətin idarə edilməsidir;
- AEM ixtiyari hesablamalardır;
- IC_COX faizlərin əhatə dairəsi üzrə müqavilənin boşaldılmasıdır;
- MTB bazar dəyərinin ilkin dəyərə nisbətidir;
- SALES_GR satışda faiz dəyişikliyi;
- ROA aktivlərin qaytarılmasıdır;
- SIZE cəmi aktivlərin natural loqarifmidir;
- LEV leverage nisbətidir;
- ZSCORE Taffler (1983) Z-balının dəyəridir.
- AEM ixtiyari hesablamalardır.
- Mötərizədə t-statistika. ***/**/* müvafiq olaraq 1%/5%/10% (iki quyruqlu) səviyyələrdə əhəmiyyətini göstərir.

Əsas təhlildə modelləri qiymətləndirmək üçün sabit effektli yanaşmadan istifadə edilmişdir. Panel modelində zaman silsiləsi asılılığına nəzarət etmək üçün firma tərəfindən qruplaşdırılmış standart səhvlərdən istifadə edirik (Petersen 2009). Nəticələr Şəkil 6-də verilmişdir. Tapılır ki, faizlərin ödənilməsi ilə bağlı öhdəliklərin boşalması mənfə (müsbət) və real (hesablamalar) mənfəətin idarə edilməsi ilə əhəmiyyətli dərəcədə əlaqələndirilir. Bu nəticələr məqalədəki əsas tapıntılara uyğundur.

**Şəkil 6. Borc müqaviləsinin pozulması və real/hesablanmış gəlirlərin idarə edilməsi:
Firma tərəfindən qruplaşdırılan standart səhvlərdən istifadə**

DƏYİŞƏNLƏR	(1) <i>A_REM</i>	(2) <i>AEM</i>
<i>IC_COV</i>	-0.011* (-1.691)	0.003*** (3.181)
<i>MTB</i>	-0.007*** (-2.825)	0.000 (0.360)
<i>ROA</i>	-1.563*** (-3.364)	-0.154* (-1.796)
<i>LEV</i>	-0.262 (-1.189)	-0.043 (-1.391)
<i>SIZE</i>	0.016 (0.882)	0.002 (0.640)
<i>SALE_GR</i>	0.293* (1.849)	0.017 (0.831)
<i>ZSCORE</i>	0.000 (0.048)	-0.000 (-0.094)
<i>AEM</i>	0.240 (0.855)	
<i>A_REM</i>		0.010 (0.863)
Constant	0.178 (1.265)	0.048** (2.193)
Observations	559	559
Adjusted R-squared	0.2071	0.0914

Mənbə: Araşdırmadan əldə olunan məlumatlar əsasında müəllifin hesablamaları

Bu şəkil, firma tərəfindən qruplaşdırılmış standart səhvlərdən istifadə edildikdə, faizlərin ödənilməsi şərtinin həyata keçirilməsinin real və hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsinə təsirini araşdırmaq üçün reqressiya nəticələrini göstərir.

- A_REM ümumi real mənfəətin idarə edilməsidir;
- AEM ixtiyari hesablamalardır.
- IC_COX faizlərin əhatə dairəsi üzrə müqavilənin boşaldılmasıdır;
- MTB bazar dəyərinin ilkin dəyərə nisbətidir;
- SALES_GR satışda faiz dəyişikliyi;
- ROA aktivlərin qaytarılmasıdır;
- SIZE cəmi aktivlərin natural loqarifmidir;
- LEV leverage nisbətidir;
- ZSCORE Taffler (1983) Z-balının dəyəridir.
- AEM ixtiyari hesablamalardır.
- Mötərizədə t-statistika. ***/**/* müvafiq olaraq 1%/5%/10% (iki quyruqlu) səviyyələrdə əhəmiyyətini göstərir.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

2000-ci illərdə dünyanın müxtəlif ölkələrində baş verən mühasibat uçotu və audit qalmaqalları “Mənfəət keyfiyyəti”, “Mənfəətin idarə edilməsi”, “Maliyyə hesabatlarının etibarlılığı” və “Şəffaflıq” anlayışlarının əhəmiyyətini artırmışdır. Bu çərçivədə ölkələr hazırda istifadə etdikləri mühasibat uçotu və maliyyə hesabatları standartlarına yenidən baxmağa başlamışlar. Mühasibat uçotu və audit sahəsindəki bu inkişafı tədqiqatçıları və akademikləri müəssisədə və ya müəssisədən kənar olan investorların və digər maliyyə hesabatı istifadəçilərinin mənfəətin idarəedilməsinin tətbiq edilib-edilmədiyini, mənfəətin keyfiyyətini necə mülahizə edib qiymətləndirə biləcəyinə dair araşdırmalar aparmağa sövq etmişdir.

Maliyyə məlumatlarının istifadəçiləri maliyyə hesabatlarının etibarlı olması ilə bağlı qərarlar qəbul edirlər. Bu qərar prosesində, müəssisələrin real vəziyyətini və fəaliyyət nəticələrini olduqlarından fərqli göstərən mənfəətin idarə edilməsi təcrübələri, sözügedən məlumat əsasında qərar verən maliyyə məlumatı istifadəçilərini yanlış istiqamətləndirə bilər. Xüsusilə, ABŞ-da və müxtəlif Avropa ölkələrində maliyyə qalmaqalları əsasında qazancların idarə edilməsi praktikasının effektivliyi aydın şəkildə nümayiş etdirdi ki, mənfəətin keyfiyyətinə dair şübhələri aradan qaldırmaq üçün tədbirlər görülməlidir. Mənfəətin idarə edilməsinin müəssisələrin maliyyə nəticələrinə təsiri tez-tez sorğulanır və bu araşdırmada mənfəətin idarə edilməsinin mənfəətin keyfiyyətinə təsiri araşdırılmışdır və əsaslandırılmışdır.

Başqa bir məhdudiyyət, bu tədqiqatın ümumi hesablaşmaları araşdırmasıdır. Bu araşdırma göstərir ki, hesablamalar ümumilikdə idarə olunur. Bununla belə, hansı hesablaşmaların daha çox və nə dərəcədə idarə olunduğu sualına cavab vermir. Gələcək tədqiqatlarda müəyyən hesablamaları yoxlayan metodlardan istifadə etməklə bu suallara cavab axtarmaq olar.

Maliyyə hesabatlarının etibarlılığı və keyfiyyəti həmişə investorları və digər maliyyə hesabatı istifadəçilərini narahat edən məsələ olmuşdur. 2000-ci illərin əvvəllərində ABŞ və Avropada mühasibat və maliyyə qalmaqaları; Bu, mənfəətin keyfiyyəti və mənfəətin idarə edilməsi konsepsiyalarının əhəmiyyətini artırdı, maliyyə hesabatı istifadəçilərini maraqlandıran biznesin maliyyə strukturunu daha yaxşı başa düşməyə və daha çox məlumatla malik olmağa həvəsləndirdi və nəticədə onları daha çox araşdırma aparmağa və suallar verməyə vadar etdi.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində tədqiqatçılar və akademiklər tərəfindən aparılan empirik tədqiqatlarda irəli sürülən modellərlə müəssisələrdə qazanc idarəçiliyinin tətbiq edilib-edilməməsi proqnozlaşdırılmağa çalışılmış və bütün dünya ölkələrində maliyyə hesabatı, mühasibat uçotu və audit üzrə sürətlə hüquqi tədbirlər görülməyə başlanılmışdır. Qazancların idarə edilməsi praktikalarının müəyyənləşdirilməsinə dair araşdırmalar təkcə investorun müdafiəsi üçün deyil, həm də ölkə iqtisadiyyatı və sosial rifahı üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qazancların idarə edilməsi proqramlarının ölkə iqtisadiyyatına mənfi təsir göstərəcək aşağıdakı təsirləri var:

- əhalinin qıt resurslarının səmərəsiz sahələrə yatırılması
- resursların israfına səbəb olması
- kapital bazarlarına inamın itirilməsi
- yeni investorların kapital bazarına daxil olmasının çətinləşməsi
- kapitalın daralması
- bazarlar və resurs tapmaqda çətinliklər.

Bu mövzuda; qazancın keyfiyyəti, mənfəətin idarə edilməsi və maliyyə göstəriciləri arasındakı əlaqə səviyyəsini müəyyən etmək və mənfəətin idarə edilməsi təcrübələrinin tətbiq edilib-edilmədiyini ortaya çıxarmaq məqsədilə iri müəssisələr üzərində aparılan bu araşdırma ilə investorlar və digər maliyyə hesabatı istifadəçiləri; onların qazancın keyfiyyətinin necə daha yaxşı təhlil oluna biləcəyi, qazancın idarə

edilməsi təcrübələrinin necə müəyyən ediləcəyi və qiymətləndirilə biləcəyi haqqında təsəvvürə malik olacaqları gözlənilir.

Müəssisələrdə qazancların idarə edilməsində ən çox tətbiq edilən manipulyasiya mühasibat uçotu manipulyasiyalarıdır. Bundan əlavə, auditorların və menecerlərin ən çox etiraz etdikləri manipulyasiyalar mühasibat uçotunda edilən manipulyasiyalardır. Müxtəlif titullu auditorların mühasibat uçotu standartlarına, qanunvericiliyə və biznes siyasətlərinə uyğunluğunu yoxlayan mənfəətin idarə edilməsi praktikasına gəldikdə, yuxarı rəhbərliyin qəbul etdiyi qərarlara qarşı etik mühakimə fərqləri daxilində manipulyasiya növləri arasındakı əlaqələr də fərqlidir, lakin müəyyən oxşarlıqlar da ola bilər.

Mənfəəti artırmaq üçün manipulyasiya tez-tez baş verən hadisə olsa da, gizli mənfəətin bölüşdürülməsi şəklində mənfəətin azaldılmasına yönəlmiş manipulyasiya praktikaları da qiymətləndirilə bilməyəcək səviyyədədir. Maliyyə bazarlarında investorlar manipulyasiya edilmiş mühasibat qeydləri səbəbindən ən çox itirənlərdir. Müəssisələrin dövr mənfəəti olduğundan yüksək göstərilərsə, bazarda səhmlərə sərmayə qoyanlar manipulyasiya yolu ilə aldadılır, mənfəət ondan aşağı göstərilərsə, bu dəfə bazarda səhmlərini satan investorlar uduzan tərəf olacaq. Müəssisələrin bu şəkildə manipulyasiyası resursların səmərəsiz sahələrə ayrılmasına səbəb olur və kapital bazarının resursların məhsuldar sahələrə ayrılması ilə bağlı funksiyasının reallaşmasına mane olur. Digər tərəfdən, investorların kapital bazarına inamı da sarsılır. Bununla belə, kapital bazarının iqtisadi inkişafın maliyyələşdirilməsi funksiyasının reallaşması üçün investorların kapital bazarına inamının təmin edilməsi və qorunub saxlanması bəzi hallarda həyati əhəmiyyət kəsb edir.

Maliyyə məlumatlarını manipulyasiya edən şirkətlərə məsləhət xidmətləri göstərən maliyyə qurumlarının və bu şirkətlərin qiymətli kağızları ilə bağlı məsləhətlər verən maliyyə məsləhətçilərinin maliyyə manipulyasiyalarının aşkarlanmasına gözlənilən töhfəni verə bilməməsi maliyyə manipulyasiyası təcrübələrinin davam etdirilməsini təmin edir. Manipulyasiya edilmiş mühasibat

təcrübələri ilə əldə edilməsi arzu olunan nəticələr biznes üçün qısamüddətli üstünlüklər yaradacaqdır. Bu səbəbdən də müəssisələrin rəhbərləri başa düşməlidirlər ki, qısa müddətdə böyük qazanc əldə etmək əvəzinə, uzunmüddətli perspektivdə cəmiyyətdə inam yaratmaq və reputasiya qazanmaqla daha böyük gəlirlər əldə etmək olar. Bu anlayışı bütün müəssisədə təsirli edəcək dürüstlük və etik qaydaları qəbul etməlidir.

Mühasibat uçotunda manipulyasiya üsulları tədqiq edildikdə, mühasibat uçotu manipulyasiyalarının ümumiyyətlə biznes mənşəli olduğu və çox vaxt mühasibat uçotu prinsipləri və standartlarından istifadə edilməklə edildiyi görünür. Müəssisələrin mühasibat uçotu manipulyasiyalarının ictimaiyyətə zərər verməsinin qarşısını almaq üçün mühasibat uçotu prinsip və standartlarının, audit prinsip və standartlarının tətbiqi sahələri artırılmalı, təlim və təcrübələrin köməyi ilə mütəxəssislərin peşəkar mülahizələri inkişaf etdirilməlidir və digər strateji araşdırmaları yerinə yetirməlidir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

İngilis dilində

1. Acharya, V.V., R.K.Sundaram, and K.John (2011). “Cross-country variations in capital structures: The role of bankruptcy codes”. *Journal of Financial Intermediation* 20(1): 25-54.
2. Ahmed, S. A., Neel, M. and Wang, D. (2010), “Does mandatory adoption of IFRS improve accounting quality?” Preliminary evidence. Working paper. Texas A&M University.
3. Baker, H.K. & Anderson, R. (2010), “Corporate Governance: A Synthesis of Theory, Research, and Practice., John Willey & Sons”.
4. Barth, M. E., Landsman, W. R. and Lang, M. H. (2008), “International accounting standards and accounting quality”. *Journal of Accounting Research*. 46: 467-498.
5. Botsari, A., and Meeks, G. (2008). “Do acquirers manage earnings prior to a share for share bid?” *Journal of Business Finance and Accounting*, 35(5-6), 633-670.
6. Burgstahler, D. and Dichev, I. (1997). “Earnings Management to avoid earnings decreases and losses”. *Journal of Accounting and Economics*, 24 (1), pp.99-126. Available at: doi:10.1016/S0165-4101(97)00017-7
7. Burgstahler, D. C. And Eames, M. J. (2003). “Earnings Management to Avoid Losses and Earnings Decreases: Are Analysts Fooled?” *Contemporary Accounting Research*, 20 (2), pp.253-294. Available at: doi:10.1506/BXXP-RGTD-HOPM-9XAL.
8. Burgstahler, D., Hail, L. and Leuz, C. (2006), “The importance of Reporting Incentives: Earnings Management in European Private and Public Firms. *Accounting Review*”. Vol. 81, No. 5, pp. 983-1016.

9. Chen, T. (2010), "Analysis on accrual-based models in detecting earnings management. *Lingnan Journal of Banking, Finance and Economics*". Vol. 2, Article5.
10. Cimini, R. (2015). "How has the financial crisis affected earnings management?" A European study. *Applied Economics*, 47 (3), Routledge., pp. 302-317.
11. Dechow, P.M. and Skinner, D.J. (2000). "Earnings Management:Reconciling the Views of Accounting Academics, Practitioners, and Regulators". *Accounting Horizons*,14(2), pp. 235-250.
12. Duberley, J. & Johnson, P. (2000). "Understanding Management Research First". SAGE, ed., London.
13. Eisenhardt, K.M. (1989). "Building Theories from Case Study Research". *Academy of Management Review*, 14(4), pp. 532-550.
14. Enomoto, M., Kimura, F. and Yamaguchi, T. (2013), "Accrual-Based and Real Earnings Management: An International Comparison for Investor Protection". Discussion Paper Series. Kobe University. Revised March 26, 2013.
15. Filip, A., and Raffournier, B. (2014) "Financial crisis and earnings management: the European evidence". *The International Journal of Accounting*, 49(4), 455-478
16. Freeman, R.E. (1984). "Strategic Management: A Stakeholder Approach", Pitman Press, Bolton.
17. Gebhardt, G. and Daske, H. (2006), "International financial reporting standardsand experts perceptions of disclosure quality". Vol. 42(3-4), 461-498.
18. Goncharow, I. and Zimmermann, J. (2007), "Do accounting standarts influence the level of earnings management?" Evidence from Germany, *Die Undernehmung: Swiss Journal of Business Research and Practise*. Vol. 61(5), 371-388

19. Graham, J.R., Harvey, C. R., and Rajgopal, S. (2005). "The economic implications of corporate financial reporting". *Journal of Accounting and Economics*, 40(1), 3-73.
20. Iatridis, G. (2010), "International Financial Reporting Standards and the quality of financial statement information". *International Review of Financial Analysis*. 19(2010): 193-204.
21. Jensen, M. C. & Farma, E.F. (1983). "Separation of Ownership and Control". *Journal of Law and Economics*, 26(2), pp. 301-325.
22. Jones, S. (2015) "The Routledge Companion to Financial Accounting Theory".
23. Jones, T.M. & Hill, C.W.L. (1992). "Stakeholder-Agency Theory". *Journal of Management Studies*, 29(2), pp. 131-254.
24. Joseph, N. and Iatridis, G. (2005), "A conceptual framework of accounting policy choice under SSAP 20". *Managerial Auditing Journal*. 20(7), pp.305-360.
25. Kierzek, S. and Wustemaan, J. (2005), "Revenue recognition under IFRS revisited: conceptual models, current proposals and practical consequence."
26. Lancaster, G. & Crowther, D. (2009). "Research Methods: A Concise Introduction to Research in Management and Business Consultancy, Butterworth-Heinemann".
27. Leuz, C., Nanda, D., and Wysocki, P. D. (2003). "Earnings management and investor protection: an international comparison". *Journal of Financial Economics*, 69(3), 505-527.
28. Mahama, H., Lillis, A.M. & Grafton, J. (2011). "Mixed methods research in accounting J. Grafton, ed. *Qualitative Research in Accounting & Management*". 8(1), pp. 5-21.
29. Matsumoto, D. A. (2002). "Management's Incentives to Avoid Negative Earnings Surprises". *The Accounting Review*, 77 (3), pp.483-514.

30. Mirza, A. and Epstein, B. (2002) "IAS 2002; interpretation and application of international accounting standards". John Willey & Sons Inc.
31. Murphy, K. J. & Conyon, M. J. (2000). "The prince and the pauper? CEO pay in the United States and United Kingdom". *The Economic Journal*, 110(467), pp. 640-671.
32. Nabar, S. and Boonlert-U-Thai, K. K. (2007), "Earnings Management, Investor Protection, and National Culture". *Journal of International Accounting Research*. Vol. 6, No 2, pp. 35-54.
33. Paananen, M. and Lin, H. (2006), "The effect of financial systems on earnings management among firms reporting under IFRS". *Business School Working Papers UHBS 2006-2*.
34. Puzone, F. & Freeman, R. E. (2007). "Stakeholder Capitalism". *Journal of Business Ethics*, 74, pp.303-314.
35. Parmar, B. & Durisin, B. (2009). "Maturation of Corporate Governance Research", 1993-2007: An Assessment. *Corporate Governance: An International Review*, 17(3), pp.266-291.
36. Roberts, M. R., and Sufi, A. (2009), "Control rights and capital structure: An empirical investigation". *The Journal of Finance*, 64(4), 1657-1695.
37. SEC. (2007), "SEC takes action to improve consistency of disclosure to U.S. investors in foreign companies". Press release 235, Nov. 15, 2007, Securities and Exchange Commission.
38. Shankman, N. A. (1999). "Reframing the Debate Between Theories and Stakeholder of the Firm ethics. *Journal of Business Ethics*", 19(4), pp.319-334.
39. Soderstrom, N. S. and Sun, K. J. (2007), "ifrs adoption and accounting quality: a review". *European Accounting Review*. 16(4), 675-702
40. Solomon, J. (2010) *Corporate Governance and Accountability Third Edit.*, John Willey and Sons Ltd.

41. Spiess, D. K. and Affleck-Graves, J. (1995). "Underperformance in long-run stock returns following seasoned equity offerings". *Journal of Financial Economics*, 38 (3), pp. 243-267.
42. Stolowy, H. and Jeanjean, T. (2008), "Do accounting standards matter? An exploratory analysis of earnings management before and after IFRS adoption". *Journal of Accounting Public Policy*. 27(2008): 480-494.
43. Teoh, S. H., Welch, I. and Wong, T. J. (1998). "Earnings management and the underperformance of seasoned equity offerings". *Journal of Financial Economics*, 50 (1), pp.63–99. [Online]. Available at: doi:[10.1016/S0304-405X\(98\)00032-4](https://doi.org/10.1016/S0304-405X(98)00032-4).
44. Teoh, S. H., Wong, T. J. and Rao, G. R. (1998). "Are Accruals during Initial Public Offerings Opportunistic?" *Review of Accounting Studies*, 3 (1), pp.175–208. [Online]. Available at: doi:[10.1023/A:1009688619882](https://doi.org/10.1023/A:1009688619882).
45. Vanstraelen, B. and Tendeloo, V. B. (2005), "Earnings management under German GAAP versus IFRS". *European Accounting Review*,. 14, 155-180.
46. Wahlen, J. M. and Healy, P. M. (1999), "A review of the earnings management literature and its implications for standard setting. *Accounting Horizons*". 13: 365-383.
47. Watts, R. L. and Zimmerman, J. L. (1990). "Positive Accounting Theory: A Ten Year Perspective. *The Accounting Review*", 65 (1) [online], American Accounting Association, pp.131-156. Available at: <https://www.jstor.org/stable/247880>
48. Yu, F. (2008a). "Analyst Coverage and Earnings Management". *Journal of Financial Economics*,88,pp.245-271.[Online].Available at: doi:[10.1016/j.jfineco.2007.05.008](https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2007.05.008).

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 1: Xülasə statistika.....	54
Şəkil 2: Borc müqaviləsinin pozulması və real gəlirlərin idarə edilməsi.....	56
Şəkil 3: Borc müqaviləsinin pozulması və hesablamalar üzrə mənfəətin idarə edilməsi.....	58
Şəkil 4: Borc müqaviləsinin pozulması və ümumi real gəlirin idarə edilməsi.....	60
Şəkil 5: Borc müqaviləsinin pozulması və real/hesablanmış gəlirlərin idarə edilməsi: Böhran dövrü istisna olmaqla.....	63
Şəkil 6: Borc müqaviləsinin pozulması və real/hesablanmış gəlirlərin idarə edilməsi: Firma tərəfindən qruplaşdırılan standart səhvlərdən istifadə	64